

SOPHOKLES ÉLETE.

Mig az epikus költő a rajta kívül és távol eső dolgokat nyugodt szemlélettel alakítja egészszé; mig a lyrikus saját lelkének érzelmvilágát és a természet szépségeit törekszik úgy előállítani, hogy bennünk is hasonló érzelmeket keltsen: addig a drámaköltő a művészet fenséges hatalmával belenyúl az emberi akarat és szabad cselekedetek mélyébe és azt szemünk előtt viszi célja felé, a melyet vagy elér, vagy pedig beleütközik az örök szükségesség korlátaiba és vagy engedni lesz kénytelen nyomasztó kényszerének, vagy pedig a fellázított természet összezuzza az ellene szegülni merészkedőt. De midőn ezt teszi a dráma, nem nélkülözheti a másik két elemet; a honnan magyarázhatjuk azt is, hogy az epikus és lyrai költészet már magas fejlettségi fokon volt, midőn még a dráma csak kezdetének korszakát élte. Hogy a dráma, a melynek — mint ilyenek — nyomait az ókor egyéb népeinél hiába keresnénk, egyedül a görögöknél s itt is csak Athenben jutott érettségre, annak okát a dráma jelzett mivoltában találjuk; ugyanis e műfaj csak is a görög nép vallási szertartásaiból és ünnepeiből volt fejleszthető, mert ezek már magukban igen sok drámai elemet tartalmaztak. A görögöknek nem tetszett az helytelen merészségnek, hogy isteneiket, a kik közöttük jártak, templomaikban székeltek, ünnepeikben részt vettek, cselekvényeikben emberi személyek által ábrázolták.¹⁾ Így személyesítették Apollót a sárkányharczban, Zeus és Here nászát a Samos szigeten; az eleusisi mysteriumok sem voltak egyebek, mint hogy a papok és papnők Demeter és Persephone történetét nézőjáték gyanánt előadták. De különösen Dionysos tiszteleténél fordulnak elé ilyen

¹⁾ E tekintetben némiképp megegyeznek velök a középkori moralitások és mysteriumok is.

előadások: az antheseriákon a második archon neje rejtvényes szertartások közt jegyeztetett el Dionysos mátkájául, s ezen ünnepélyes meneten magát az istent egy kiválasztott szép férfiú helyettesíté. ¹⁾ Hasonlókép jelképes cselekményekben ábrázolták az edonok királyának, a bős Lykurgosnak, szomorú kimenetelű sor-sát is; ez ellene szegül a Dionysos-cultus behozatalának és korbácscsal (βουπλήγῃ) kergeti el az istent és kísérőit (ἐνθεοῦς γυναικας) ²⁾.

És csakugyan a dráma első csiráit a Dionysos tiszteletére rendezett ünnepekben és jelmezes menetekben találjuk; ugyanis ezeken az öt környező satyrok képében a kar az ő szenvedéseit és örömeit éneklé meg. Hogy ezen énekek tragœdiának (τραγῶς-ψῆδῆ) nevezettek, az vagy abból magyarázható, hogy a magát Dionysos kísérétének tekintő kar a satyrok szerepére jutott, a melyeknek alakjuk némileg hasonlított a kecskéhez; vagy pedig — és ez valóbb-szintű — mivel ilyen alkalmakkor Dionysosnak a szőlőt pusztító kecskebakot szoktak áldozni. ³⁾ Az így előadott lyrai-epikus dalok a dithyrambos ⁴⁾ egyik fajtát képeztek s bennök különösen az emberi kedélyhangulat szélsőségei, a kitörő öröm és mély fájdalom, nyertek kifejezést. Azért kétféle dithyrambost különböztethetünk meg: az egyik víg, a másik komoly tartalmú volt; azt a tavasz kezdetén, ezt pedig a közelítő tél idején énekeltek, midőn t. i. a természet jelenségei azt mutatják vala nekik, hogy az isten meg-öletett, vagy legalább halálához közel van.

Ez utóbbiból fejlődött lassankint a tragœdia; azonban a

¹⁾ V. ö. Müller-Donaldson: A régi gör. irod. története. Ford. Récsi Emil. I. k. Pest, 1861. 329. s köv. lap.

²⁾ Sophokles Antigone 955. s köv. Kissé más alakban adja elő Homeros Ilias VI. 130—140; a Lykurgost ért büntetésre vonatkozólag l. Hyginus Fab. 132 és 242.

³⁾ Ugyanis Dionysos a többi között a bor és szőlőművelés istene is volt; innen εὐσταφύλος; vagy mint Aelianosnál (V. H. 3, 41.) σταφυλίτης neve is előfordul. Mivel ezen isten ily szoros viszonyban volt a dráma eredetével, a drámai költőket és művészeket különösen Διονύσου τεχνίται-nak nevezték. V. ö. L. Preller Griech. Mythologie. Berl. 1860. I. k. 554. s köv. l.

⁴⁾ Ezeknek állítólag Arion (620 körül Kr. e.) adott először művészi alakot s darabjait karok által adatta elő; azért mondja Herodotos I. 23.: καὶ διωραμβῶν πρῶτον ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ποιήσαντά τε καὶ διδάξαντά ἐν Κορίνθῳ. Suidas pedig így szól róla: Λέγεται καὶ τραγικῶς τῶν εὐρέτης γένεσθαι.

fejlődés phasisaira részletesen kiterjeszkedni jelen tanulmány feladatának határain kívül esvén, csak azon költőket fogjuk chronologiai sorrendben felemlíteni, a kiknek nevéhez fűződik a tragœdiának ugy belső, mint külső története Sophoklesig.¹⁾

A tragœdia első művelője — a kit e névvel jogosan illelhetünk — Thespis volt; nála már nemcsak kar, hanem egy színész (ὀρχήστρις) is szerepel, azért őt tartják a «színészet ősapjájá»-nak; Kr. e. 536 táján lépett először föl Athenben. Utána rövid időközökben így következnek a drámairók: Choerilos, 524-ben, Phrynichos, 512-ben, Pratinas, 500-ik év táján, ez utolsó honosította meg a satyrdrámát az atheni színpadon.

Mindezek fölött azonban messze kimagaslik a tragœdia «első nagymesterének», Aeschylosnak, óriási alakja; élt 525—456-ig²⁾. Habár első versenye alkalmával, midőn a 25 éves ifju Pratinasszal állt szemben, a győzelmet kivivnia nem sikerült, mindazáltal határozottan ő bírta az elsőséget Sophokles első felléptéig. Ettől kezdve pedig mintegy 13 évig a két nagy tragikus minden irigykedéstől ment barátságos egyetértésben osztotta meg egymással a dicsőséget; míg nem Aeschylos halála után Sophokles majdnem teljesen egyedül állott senkitől meg nem közelítve a tragikai művészet legmagasabb fokán. Végre ezen 14 évig tartó periodus után a nála ifjabb, de szintén fényes tehetségű Euripidesnek is helyet engedett eddig korlátlanul élvezett drámai egyeduralmában.

Ezen előzmények után áttérhetünk tulajdonképeni feladatunk, Sophokles életének, tárgyalására, mindenekelőtt azonban értenünk kell az eredeti forrásokat, a melyekből azt meríthetjük. Sophoklesnek két életrajza maradt ránk a régi korból: az egyik Suidas Lexikonában, a másikat pedig egy névtelen scholiasta írta bevezetéskép Sophokles tragœdiáihoz; ebben ő idézi Aristoxenos, Heraclides, Istros és Satyros akkor még hihetőleg meglévő ide vágó munkáit. Mellesleg említést tesznek Sophoklesről a következő régi írók: Aristophanes és scholiastája, Plato, Aristoteles, Diodoros, Pausanias, Athenæos, Eusebios, Diogenes Laertius, Philostratos,

¹⁾ V. ö. Welcker Nachtrag zu der Schrift über die Aesch. Trilogie. 1826. 227. s köv. l.

²⁾ Életét és műveit l. dr. Télyf Iván Aeschylos czimű munkájában; megj. Budapest, 1876. Az akademia kiadványa.

Stobæos, Plutarchos, Pollux, Strabo, Aristides, Cicero, Valerius Maximus, idősebb Plinius. Sok becses adalék lehetett a chiosi Jon irataiban, minthogy ő Sophokles kortársa és barátja volt; azonban az ő feljegyzései az Athenæosnál fentartott néhány adoma kivételével elvesztek. Ide számíthatjuk még a párosi márványkrónikát, vagy máskép Arundell-márványokat; e görög feliratok valamint egyéb híres férfiak, úgy költőnk életére vonatkozólag is hiteles chronologiai adatokat tartalmaznak.

Sophokles az általánosan elfogadott nézet szerint a 71-ik Olympias 2-ik évében vagyis Kr. e. 495-ben született; Kolisch ez ellenében magából a Βίος Σοφοκλέους-ból, honnan ez adatot merítették, bizonyítani igyekszik, hogy születési éve 2 évvel előbbre, tehát a 70. Ol. 4-ik évére, teendő.¹⁾ A névtelen életíró még a következőt is állítja: ἦν δ' Αἰσχύλου μὲν νωώτερος ἔτη δεκάεπτα, Εὐριπίδου δὲ παλαιότερος εἰκοσιτέσσαρα; azonban ezt semmiféle hiteles adattal össze nem lehet egyeztetni, még akkor sem, ha — mint Lessing teszi, a számokat megfordítjuk. Legfellebb ez esetben az, hogy Euripides 17 évvel volt fiatalabb, némileg alapulhat a hagyományos mondán, mely a salamiszi ütközet napján oly érdekesen hozza össze a három nagy tragikust.

Szülföldje, forrásaink általános megegyezése szerint, Κολωνός Ἰππιός, Athen egyik községe volt.²⁾ Költő még alig dicsőítette meg szebben a földet, melyen először látta meg a napvilágot: egyik legszebb tragœdiájának (Oedipus Kolonosban) színhelyétl

¹⁾ Alexander Kolisch. De Sophoclis anno natali et fatali. Inaug. Diss. v. Halle. 1878.; ő a Βίος ezen adatát: πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν ἔτεσιν ζ' így változtatja meg: πρ. τῶν Πελ. ἔτει ζ'. V. ö. C. Bursian Jahresbericht. Berlin, 1880. 13. Band. 23. s. köv. l.

²⁾ Suidas: Σοφοκλῆς, Σοφίλων, Κολωνῆσεν Ἀθηναῖος. A névtelen életíró: Ἐγένετο οὖν Σοφοκλῆς τὸ γένος Ἀθηναῖος, δήμου Κολωνῆσεν. Aristid. schol. p. 485: Σοφοκλῆς ἐκ Κολωνοῦ, ὁ ποιητής. Cicero de fin. V. 1, 3.: convertebat ad sese Colonus, ille locus, cuius incolæ Sophocles. Egyedül Istros van más véleményen, szerinte Sophokles phliusi volt; azonban róla már az őt idéző életíró így szól: Ἀπιστέον δὲ καὶ τῷ Ἰστρῷ φάσκειν αὐτὸν οὐκ Ἀθηναῖον, ἀλλὰ Φλιασίον εἶναι, πλὴν γὰρ Ἰστρου παρ' οὐδένι ἐστὶν εὐρεῖν. Lessing, Leben des Sophokles (Sämmtl. Werke. Wien, 1802. 20. k.) 25-ik lapon ide vonatkozólag így szól: «Strabo azt mondja, a régi Phlius a Koelossa-hegy mellett volt. E körülmény azt a gondolatot kelti bennem, nem mondott-e Istros Κολωνῆσεν helyett Κολοσσῆσεν-t?»

ezt tette, és ott alkalmá nyílik aztán, hogy a hely szépségeit ama híres kardalban oly remekül megénekelje. Ugyanott azt is megmagyarázza, miért nevezték szülőföldjét Ἰππιος-nak; Poseidon és Athene egy alkalommal versenyezvén egymással, melyik tudja nagyobb jótéteményben részesíteni az emberiséget; ez az Akropolison tisztelt sz. olajfával, az pedig a lóval ajándékozta meg Athen, különösen pedig e Kolonos lakóseit ¹⁾).

Atyja, Sophillos, ²⁾ Aristoxenos szerint τέκτων ἢ χαλκός — ács, vagy kovács, — Istros szerint pedig μαχαίροποιός τὴν ἐργασίαν — fegyvergyártó volt; azonban ezeket már a biographus megczáfolja és egy közéletmondó mond, mely szerint az úgy mint Isokrates és Demosthenes atyja rabszolgákat tartott a fegyvergyártásra. Plinius azt mondja róla ³⁾ principe loco genitus, Lessing ebből kiindulva azt állítja, hogy nem foglalkozhatott semmiféle üzlettel; mert Plutarchos Isokrates életiratában annak atyját τῶν μετρίων πολιτῶν közl. valónak mondja, pedig ez fegyvergyáros volt. Szerinte tehát Sophillos a város azon előkelő nemesei közé tartozott, a kik saját vagyonuk jövedelméből éltek, vagy az ötszázmérősök (πεντακοσιομέδμοι), vagy legalább a lovagok közé. Istros és Aristoxenos állítása és általán Sophillos kézműves voltának eredete valószínűleg abból magyarázandó ki, hogy a Κολωνός Ἰππιος-on kívül volt még bent a városban is egy Κολωνός, a mely ἀγοραῖος-nak nevezetett, a hol azok, a kik bérért szoktak dolgozni (οἱ μισθωτοί) rendszeren összegyűltek; innen a kézműveseket általában Κολωνίται-nak nevezték, Sophillos pedig szintén Κολωνίτης volt ⁴⁾).

Bárminő volt azonban atyjának polgári állása, az bizonyos, hogy jó módú és tehetős ember volt, a ki fiának gondos nevelést adhatott. Ezen korban az athéniek nevelése még megtartotta régi szigorúságát; minden polgárnak, a ki a művelt névre igényt akart

¹⁾ Azért mondja Sophokles:

Ἴπποισιν τὸν ἀλεσσιῖρα χαλινὸν

Πρώταισι ταῖσδε κίτας ἀγυαῖς. Oedipus Kolonosban. 714—715.

²⁾ Nem pedig Sophilos; mert azt egy részről az analogia (Μέγυλλοι, Κύρλλοι stb.) másrészről bizonyítékok támogatják: v. ö. Lobeck Pathel. prol. p. 118, Marm, Parium Corp. Inscr. II. 297. l.

³⁾ Historia Nat. 37. 11. 1.

⁴⁾ V. ö. G. E. Lessing id. m. 27. s köv. lapj.

tartani, a nevelés hármias folyamán át kelle mennie, ez pedig a *γραμματική, μουσική* és *γυμναστική* volt.

Mindezekben az ifju Sophokles szép előhaladást tett, a mint azt határozottan állíthatjuk bizonyítékaink alapján. Hogy a grammatikában mely alatt a régiek nem csupán a nyelvtant, hanem a költészetet, szónoklatot, történelmet, bölcséletet, szóval valamennyi akkori tudományt értettek, — mily eredménynyel tanúlt, bizonyítja Cicero is, a ki őt «doctissimum hominem» nevezi.¹⁾ Istros pedig a *Bíos* idézetében így szól: *Διεπρόβη εν πασι και περι παλαιστραν και μουσικην, ες ων αμφοτερων εστεφανωθη*, a mi vagy az iskolai gyermekversenyeken, vagy pedig a Panathenæákon történhetett. A zenei művészetben Athen ezen korbéli legünnepeltebb mestere, Lampros, volt oktatója²⁾, a ki nemcsak nagy zeneművész és a görög zenének tudományos rendszerbe állítója volt, hanem még a költészetben is oly hirre emelkedett, hogy Plutarchos egyik zenei értekezésében darabjait Pindaroséi mellé helyezi. Ez vezette bele Sophoklest a régi komoly zenébe, a melyhez később is lü maradt és a mely darabjainak lyrai részében oly fenségesen visszatükröződik mindenütt.

Életének ezen szakáról csak igen hézagos tudósításaink vannak, a mi annál föltünőbb, minthogy úgy a hagyomány, mint ennek nyomán életírói későbbi korának egyes mozzanatait oly csodás mondákkal ékesítették föl.

Ifjúságának egyik fénypontját képezte a 75. Ol. 1-ső éve (480. Kr. e.), a mely hazájára is oly dicsőséget hozott. A salamisi híres tengeri ütközetben, mivel még nem érte el a katonáskodás idejét, nem vett részt, hanem a nők, gyermekek és öregek közt valószínűleg Troezen városában tartózkodott a harcz lefolyása alatt. Midőn aztán Themistokles ügyes csele következtében a görög hadsereg fényes diadalt aratott, az ennek öröme rendezett *trophæumon* a győzelmi *pæant* éneklő gyermekek karának vezetőjévé (*εξάρχων*) a szép testalkatu ifju Sophoklest választották ki, és ő ez alkalommal csinos tánczával s ügyes *czithera*-játékával bájolta el a nézőket.³⁾

¹⁾ De divin. 1, 25, 54.

²⁾ Athenaeos Lib. I. p. 20. E.: *Σοφοκλῆς πρὸς τῷ καλῶς γεγενῆσθαι τὴν ὄραν ἦν και ὀρχηστικὴν δεδιδασγμένος και μουσικὴν ἔτι παῖς ὢν παρὰ Λάμπρου. V. ὁ. Athen. L. II. p. 44., hol Lampros személyiségét írja le.*

³⁾ A névtelen életíró: *Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν Ἀθηναίων περὶ*

A kor, mely Sophokles tehetségeit megérlelé, oly idő volt, a minő csak ritkán és rövid időre szokott föltűnni az emberiség történetében. A régi darabosságot az új finomság és magasabb szellemi élvezetek váltották fel; a harcias erények a társadalmi erényekkel a legszebb harmóniában egyesülve a tudományoknak és művészeteknek oly lendületet adtak, minőt hasztalan keresnénk másutt. A nép annak tudatában, hogy ő mint Görögország első nemzete, egyszersmind a földnek legkitünőbb népe is, ámbár törvényei eddig sem valának tulszigorúak, még is levetett magaról több oly bilincset, melyek az államhatalom részéről, a nélkül hogy belőle valami különös haszna lett volna, a polgárookra sulyosodtak.¹⁾

Athen most a dicsőség legmagasabb fokán, egész Göröghon élén áll, ő lett az *ἔρσιμα Ἑλλάδοσ*. Eleven szabadság, erkölcsi és műveltségi egyenlőség uralkodik a gyorsan emelkedő államban, de a melyben az egyediség a legszabadabban érvényesülhet; a tudás és akarat, az alaki és anyagi műveltség tökéletes egysége ékesíti plasztikus alakját, mely örökre világító tornya marad a késő idők szellemének. A művészet és tudomány sehol sem szövődött még annyira az élet minden körülményeibe a nyilvános helyektől kezdve egész a családi szentélyig — mint Athenben, a fény ezen városában, a görög élet eme mintaképében és középpontjában. A művészetben megjelenített istenségek az ifjúságot tiszteletre, jó és nagy elhatározásokra buzdíták, s így a művészet a hazai vallás és erény lángját folyton élesztgeté. A szerénység, szemérem és erkölcsöség példáit nem táblákra, hanem az élet példái által az ifjúság szívébe vészték.

Ilyen korban tölté Sophokles ifjúságát; a nagyok dicsőségét és jeles tetteit szemlélve hasonlókra buzdult ő is fel és nagy szorgalommal képezte magát jövő életpályájára.

A névtelen életiró szerint a tragödiában Aeschylus volt tanítója: *παρ' Αἰσχύλῳ δὲ τὴν τραγωδίαν ἔμαθε καὶ πολλὰ ἐκαινούρησεν ἐν τοῖς ἀγῶσι*. Lessing²⁾ azonban ezt lehetetlennek tartja, hogy azon

τρόποιον ὄντων μετὰ λύρας γυμνός; (azaz könnyű chitonban) ἀλλημιμένος; τοῖς καινούρουσι τῶν ἐπινικίων ἔφηρχεν. V. ö. Paus. I. 36.; Plutarch. Arist. 19.; Athen. I. p. 20.

¹⁾ V. ö. Westermann Pauly Real-Encycl. VI. 1. 1303. l.

²⁾ Lessing id. műve 51. s. köv. l. Dr. Otto Ribbeck Sophokles und seine Tragödien. 1873. Berlin, p. 4. Schneidewin-Nauck Sophokles. Berlin,

időben, midőn még oly kevés jó darab volt és a művészet szabályai nem voltak megállapítva, Sophoklest taníthatta volna Aeschylos, a kinek művészeti tehetsége nem volt egyéb, mint Bakchosnak természet fölötti ajándéka, a mint azt Aeschylos maga beszéli el Pausaniasnál: Ἐφη δ' Ἀισχύλος μειράκιον ὄν καθέουδε ἐν ἄγρῳ φυλάσσων σταφυλάς, καὶ οἱ Διόνυσον ἐπίστανα κλεῦσαι τραγωδίαν ποιεῖν· ὡς δ' ἦν ἡμέρα, πείθεσθαι γὰρ ἐθελεῖν, ῥᾶστα ἤδε πειρώμενος ποιεῖν. (L. I. 21. 2.). Habár nem szabad szóról-szóra érteni az itt elmondott csodás esetet, annyi még is bizonyos belőle, hogy ő nem tanulta a művészetet, hanem merész szelleme a benne rejlő isteni ihletés szárnyain emelkedett a magaslatra, melyen előtte még nem járt senki. Azért mondotta neki Sophokles: εἰ καὶ τὰ θεῶντα ποιεῖς, ἀλλ' οὐκ εἰδώς γε,¹⁾ a mely szavak azonban nem azt jelentik, mintha Aeschylos részegen írta volna darabjait, hanem, hogy ő a művészet szabályai szerint költött ugyan, de azokat nem ismerte.²⁾

Részünkről az egész dolgot, valamint a névtelen életírónak idézett szavait úgy fogjuk fel, hogy Sophokles azon utra lépett, a melyet a nagy Aeschylosnak ragyogó phantasiája és nagyszerű alkotásai jelöltek ki számára; azokon tanulmányozta ő a drámai művészetnek egy belső tökélyeit, mint a külsőre, a kar berendezésére s általán az előadásra vonatkozó kellékeket. «Nem csekély szerencse volt rá nézve, mondja Bernhardy³⁾, hogy Aeschylosban oly előde volt, akinek lángesze az ő utait is egyengeté és tökéletes technikája részére a leghathatósabb eszközöket nyújtotta; a ki ily kitűnő nyomokba léphetett, annak nem kellett annyira feltalálónak lennie, mint inkább a szigorú és szerves rendszerhez kellett alkalmazkodnia.»

Sophokles 28 éves korában lépett először föl nyilvános ver-

1865. Allgemeine Einleitung p. 4. azt állítják, hogy «ép úgy mint Pindaros, a ki az öregebb Simonides tanítványa volt, Lasos, Apollodoros és Agathokles iskolájában tanult, Sophokles is a tragoedia nehéz művészetének elsajátítására a nagy mester, Aeschylos iskolájába járt».

¹⁾ Athen. X. 33. 428; v. ö. Stobaeos Florileg XVIII. 33. Brunoy Théâtre des Grecs T. I. p. 175.

²⁾ V. ö. Dr. Télfy id. m. 8. és köv. I. Solger: Uebersetz. Berl. 1808. Vorrede p. XIV.

³⁾ Grundriss der griechisch. Literatur II. 290. l. V. ö. F. G. Welcker Die Aeschylische Trilogie. Darmstadt, 1824. 156. l. Adolf Schöll Sophokles, sein Leben und Wirken. Frankf. 1842. 27. és köv. l.

senyen a 77-ik olympias 4-ik évében, vagyis 469-ben Kr. e. Apsephion archon eponymos idejében; ellenfele Aeschylos volt. A költők elkészített darabjaikkal a három erre rendelt ünnepen (nagy és kis Dionysziák és a Lenæa) egymással versenyre keltek a győzelemért. Most a nagy Dionysia-ünnepen, miután már két nap elmúlt különféle tragœdiák előadásában, a harmadik nap reggelén a más városokból is összegyülekezett közönséget Aeschylosnak pompás és fönséges darabjai gyönyörködtették; ezt még eddig nem ismert költőnek, Sophoklesnek, első kísérlete követte. És ez utóbbi oly tetszést idézett elő, hogy a győzelmekhez szokott Aeschylos diadala nagyon is kétségessé vált; a közönség kiváló érdeklődéssel várta a pályabírák ítéletét; ez azonban most egészen rendkívüli módon történt. Plutarchos Kimon életrajzában így beszéli el az esetet: *Πρώτην διδασκαλίαν τοῦ Σοφοκλέους ἔτι νέου καθέντος Ἀφειῶν ὁ ἄρχων φιλονεικίας οὔσης καὶ παρατάξεως τῶν θεατῶν κριτὰς μὲν οὐκ ἐκλήρωσε τοῦ ἀγῶνος· ὡς δὲ Κίμων μετὰ τῶν συστρατῆγων παρελθὼν εἰς θέατρον ἐποιήσατο τῷ θεῷ τὰς νενομισμένας σπονδὰς, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐπελθεῖν, ἀλλ' ὀρκώσας ἰνᾶγκασε καθίσει· καὶ κρῖναι δέκα ὄντας, ἀπὸ φυλῆς μιᾶς ἕκαστον.* (8. fej.)

A szenvedélyek és a pártoskodás a legnagyobb mérvet öltöttek; Sophokles törzsrokonai, az ægeusi phylebeliek, természetesen a legközelebről valának érdekelve, mert nemcsak a költőre, hanem az egész törzsre is nagy dicsőség háramlik, ha az ifju lesz a győztes; de másrészt Aeschylosnak is voltak hatalmas pártolói. A dolgok illetén állása mellett az archon nem mert az ítélelhozatal közönséges módjához fordulni és habozik, mi tevő legyen. — Egy véletlen körülmény azonban segítségére jön; Kimon, a nagy hírű vezér, épen ekkor tért vissza egy szerencsés hadi vállalatból s a színházban a szokásos hálaáldozatot mutatta be az isteneknek vezértársaival együtt. Ennek végeztével el akartak távozni, azonban az archon őket kérte fel pályabírákul, mivel hogy ők távol lévén egyik félnek sem voltak előleges pártfogói. Letették az esküt és a győzelmet Sophoklesnek ítélték oda; a nép pedig, a mely a lovagias Kimont szerette, megnyugodott az ítéletben és lelkesedéssel koszoruzta meg az ifju költőt; és a győzelem emlékére a réz tripusba ezt vésték: «Az ægeusi phyle győzött a tragœdia-versenyen, a kolonosi Sophokles volt a darab szerzője, Apsephion pedig archon.»¹⁾

¹⁾ V. ö. Dr. O. Ribbeck i. m. 5. l.

Mint hogy a pályabírók (κριταί) száma itt tíz volt, ezután ezen szám lett törvényessé¹⁾; míg az előtt rendszeren csak ötöt szoktak kisorsolni a nagy tanácsban titkos szavazás útján megválasztottak közül. — Plutarchos idézett elbeszélése ellen azon nehézséget teszik, hogy az ezen évbéli archon neve nem Apsephion — vagy más olvasat szerint — Aphepsion, — hanem Phædon volt; ez utóbbi Diodorosnál és halikarnasszi Dénesnél fordul elő, míg Diogenes Laërt. művében (II. 5. 23.) és az Arundell-márványokon az Aphepsion név szerepel. Ezen eltéréseket Palmerius a következő módon egyezteteti össze: «Én hajlandó vagyok azon véleményre, hogy mindkettő igaz és hogy ugyanazon évben volt Aphepsion is Phædon is archon eponymos, úgy t. i. hogy az egyik időközben elhalván, a másik helyettesíté őt hivatalában.»²⁾ E coniectura-t valószínűvé teszi az is, hogy maga Plutarchos is fölcseréli a neveket; így Theseus életrajzában Phædonnak nevezi az ezen évbéli archont.

Azonban határozottan téves Plutarchosnak azon állítása, hogy Kimon ekkor Theseus csontjaival tért vissza a Skyros elleni háborúból; ugyanis ekkor még folytatni kellett a háborút és csak megerősítés szerzése végett hajózott Kimon a Piræusba, de a városba nem ment be, legalább úgy nem, mint Plut. mondja, valamennyi vezérével s egész ünnepélyességgel. Az újabb kutatások nyomán bizonyos, hogy az Eurymedon partjainál vívott (77. ol. 3-ik évében) kettős győzelem volt az, a mely után Kimon a diadalnak megünneplése végett Athénbe visszatért.³⁾

A darab, melylyel Sophokles ezen első pályakoszorút elnyerte, elveszett; azonban most Lessing idevágó vizsgálódásai után tudjuk,

¹⁾ Solger Vorrede p. XCVII.; Sauppe: Ueber die Wahl der Richter in den musisch. Wettkämpfen an den Dionysien (Berichte über die Verhandl. d. k. sächs. Gesellschaft der Wissensch. zu Leipzig vom 17. Febr. 1855.)

²⁾ Exercitationes pag. 482. V. ö. Lessing id. m. 67. és köv. l. Egészen különös Petit Samu megjegyzése. Miscellaneorum lib. III. c. 18.; szerinte az archon neve Demotion és az Aphepsion nevet csak valamely későbbi másoló vitte bele Plutarchos szövegébe, a hol eredetileg ἀνέψιο; volt; azért választotta tehát az archon eponymos az ítélőhozatalnak e rendkívüli módját, hogy mint Sophokles rokona ne látszassék valamit annak érdekében tenni.

³⁾ Krüger Hist.-philol. Forschungen 1. 40. és 49. s köv. l.

hogy az a Triptolemos nevű tragœdia volt.¹⁾ Ebben Sophokles az áldást és civilisatiót dicsőíti, a mely közvetve Athén által származott az egész földre. Tárnya a következő volt: Demeter az ifju Triptolemost megtanítja a földmivelésre és szárnyas kigyóktól vont kocsián elküldi a föld minden népéhez, hogy az attikai műveltséget, a gabona termelésének módját és a szelidebb erkölcsöket terjeszsze a messze lakó barbárok közt; az elmegy, bejárja Kisázsziát, Itáliát s sok más országot, mindenütt ünnepeket alapít az istennő tiszteletére. Végre győzelmesen visszatér Attikába; Kepheus meg akarja őt gyilkolni, azonban Demeter közbejöttével neki engedi át az uralmat, ő pedig atyja, Eleusinos, nevérol Eleusist alapítja.²⁾ Sophokles részére tehát egyrészről a hazafiui büszkeség nyomhatta le a győzelem mérlegét; az athéniek már ekkor számtalan vidékeken megfordultak hadjárataikban, talán épen azon helyekre emlékezteté e darab a pályabírákúl felkért hadvezéreket, melyeken ők dicsőségesen táborozának.

Nem tudni határozottan, de valószínű, hogy valamint Aeschylus, ugy Sophokles is az eleusisi mysteriumok beavatottjai közé tartozott; mert nemcsak ezen, hanem egyéb tragœdiájának több helyén lelkesülten éneklí meg e mysteriumokat s ünnepeit.³⁾

Aeschylus az őt ért vereség miatti haragjában, így beszéli el Plutarchos, (Kimon élete 8. fej.) elhagyta hazáját és Siciliába vándorolt ki; ez azonban már azért sem hihető, minthogy a következő évben hozta színpadra Oedipodia című trilogiáját, a melylyel győzött is.⁴⁾ Theophrastos szerint pedig azt mondotta Aeschylus ekkor, hogy ő darabját az időnek áldozza.

¹⁾ Id. m. 97. s köv. l. Ő Plinius ezen szavaiból indul ki: „Ezek voltak a vélemények N. Sándor uralkodása alatt, midőn Görögország leghíresebb és az egész földön leghatalmasabb volt, annyira, hogy halála előtt körülbelül 145 esztendővel a költő Sophokles Triptolemos tragœdiájában az itáliai gabonát mindenek felett dicsérte.” Hist. Nat. XVIII. 7, 12. Nagy Sándor a 114 Olympiasban, vagyis 323-ban halt meg.

²⁾ Tartalmát előadja: Georg Thudichum. Sophokles; übersetzt. Darmstadt, 1855.

³⁾ P. o. Oedipus Kolonosban 681, s köv. v., 1048. s köv. v., Antigone 1119. s köv. v.

⁴⁾ Egyébiránt helyesen jegyzi meg Welcker, Die Aeschylische Trilogie 518. l.: „Egy atheni polgárnak, marathoni győztesnek öreg napjaiban

Sophokles most már szerzett tekintélyével fölléphetett az új irányban, a melyet az Aeschylus által megteremtett alaphól kiindulva, ugy a belső szerkezetben, mint a külső alakban és előadásban érvényre juttatni törekedett.

Suidasnál egy névtelen grammatikus ezt mondja Sophoklesről: Ἦρξε τοῦ δράμα πρὸς δράμα ἀγωνίζεσθαι, ἀλλὰ μὴ τετραλογία.¹) E szavak értelmét igen különbözően fogták fel. Lessing és Hermann szerint²) Sophokles egy drámát állított egy ellenében; ha ez igaz volna, így czáfolja őket Welcker, akkor Aeschylusnak is egy drámát kellett volna Sophokles ellenében állítani, de ez esetben mikép mondhatta a grammatikus, hogy e szokást Sophokles kezdette? Welcker³) a maga nézetét következőkép fejt ki. A tetralogia elnevezés alatt oly három tragœdiát és az ezekhez utójáték gyanánt csatolt egy satyrdrámát kell értenünk, a melyeknek egy és ugyanazon mythosra vonatkozó tárgyuk volt: Sophokles azonban a trilogiai kapcsot feloldotta, vagy legalább annyira meglazította, hogy mindegyik tragœdia külön is befejezett egészset képez. Ő is három drámával — illetőleg 4-gyel — lépett fel, csakhogy ezek nem nevezhetők trilogiának, legalább azon értelemben nem, a mint itt a grammatikus a τετραλογία szót használja. Azonban Aeschylus az ő szokását ezután sem adta föl, nála még később is egybefüggő egészset képez a trilogia, mint azt ugy az ő, mint fia és unokája darabjaiból láthatjuk; ezért a versenyen, a melynek lefolyását imént rajzoltuk, nemcsak két mű, hanem kétféle műfaj állott szemben egymással, — és a győzelem az ifju költő által képviselt új irányé lön.

Némelyek szerint ezen újításai közt kiváló helyet foglal el a

bizonyára több okra lett volna szüksége arra, hogy hazáját elhagyja, mint az, hogy egy Dionysos ünnepen nem koszorúzták meg. Azonkívül dr. Telfy id. m. 17. lapján határozottan kimutatja, hogy Plutarch állítása téves, különösen chronologiai okból.

ⁱ) Dindorf Comm. de vita Syphoclis p. XXXV. a grammatikus szavait Thespiare vagy Choerilosra vonatkoztatja és így egészíti ki: πρὸς Θέσπιον καὶ Χοῦριλον ἀγωνιζόμενος καὶ πρῶτος ἦρξε κτλ.; vagy pedig egy régiebb más tragikusra, ezeknek kortársára. V. ö. Schneidewin Allgem. Einl. 23. 1.

²) Az első id. m. 122. 1.; ez pedig De tetralogia p. 3. V. ö. Witzschel Pauly Pical-Encycl. 6. köt. 2. 1732. 1.

³) Aeschylische Triologie 509. s köv. 1. V. ö. Nachtrag etc. művének 16. és köv. lapjait, a hol nézetét Hermann recenziója ellen ismét más szempontokból világitja meg.

harmadik színész — τριταγωνιστής — fölléptetése; ugyanis Aristoteles¹⁾ így szól: Τὸ τῶν ὑποκριτῶν πλῆθος ἐξ ἑνὸς εἰς δύο πρῶτος Αἰσχύλος ἦγαγε, καὶ τὰ τοῦ χοροῦ ἡλάττωσε, καὶ τὸν λόγον πρωταγωνιστῆν παρασκέννασεν τρεῖς δὲ καὶ σκηνογραφίαν Σοφοκλῆς. Azonban a Vita Aeschyli azt állítja, hogy már, Aeschylos háromra szaporította a színészek számát; hasonlóképen nyilatkozik Themistios is²⁾: Θέστις δὲ πρόλογον τὲ καὶ ῥήσιν ἔξευρεν· Αἰσχύλος δὲ τρίτον ὑποκριτῆν καὶ ἄκριβαντας. Lessing³⁾ azt hiszi, hogy azért tartották Sophoklest a τριταγωνιστής feltalálójának, mivel ő mindegyik darabjában három színészt alkalmazott, míg Aeschylos ezt csak ritkán tette. Schöll szerint pedig Aeschylosnak csak azon darabjaiban szerepel a harmadik színész, a melyek Sophokles fellépése után kerültek színre⁴⁾. Welcker állítása szerint pedig már előbb is alkalmazta azt Aeschylos, csak hogy néma szerepekben.⁵⁾ Mi azonban e vitás kérdésben veterán hazai tudósunk, Dr. Télfy Ivánnak, nézetét fogadjuk el, a ki ugyanis Aeschylos tragédiáinak tárgyalásában nyomról nyomra bebizonyítja, hogy azokban szükségkép kelle szerepelni a a harmadik színésznek, sőt ha a karvezető különálló szerepét tekintjük, még a negyedik szereplő személy szükségét sem tagadhatjuk.⁶⁾

Hasonló nézeteltérések uralkodnak arra nézve is, vajjon mennyiben helyes a névtelen scholiasta azon állítása, hogy a kar-személyzet számát Sophokles emelte tizenkettőről tizenötre?⁷⁾ O. Müller szerint ugyan az Eumenidákban csak tizenkét személy képezi a kart, valamint egyéb drámáiban is;⁸⁾ azonban való-

¹⁾ Költészett. IV. 17. V. ö. Diogenes Laert. III. 56. Τὸν δὲ τρίτον Σοφοκλῆς, καὶ συνεπλήρωσε τὴν τραγωδίαν.

²⁾ Egyik beszédjében: ὑπὲρ τοῦ λέγειν, ἢ πῶς τῶ φιλοσόφωλεκτόν; Ed. Harduin. p. 316.

³⁾ Id. m. 121. és köv. I. V. ö. Daciernek Aristoteles Költészettana IV. fejezetéhez írt jegyzetét.

⁴⁾ Id. m. 57. l.

⁵⁾ Aeschylische Trilog. 514. és köv. l.

⁶⁾ Id. művének 12, 29, 43—45, 57—58, 63—64, 72—73, 79—80, 83-ik lapjain.

⁷⁾ V. ö. Dr. O. Ribbeck id. m. 11. és köv. l.

⁸⁾ Eumenidákhoz írt magyarázatok 76-ik lapján így szól: «Gerade die Stelle, die für fünfzehn Choreuten beweisen soll, liefert einen unumstößlichen Beweis für die Zwölfzahl».

szinű, hogy Aeschylos e tekintetben is megelőzte Sophokles újításait.¹⁾

Míthogy a görögöknél az előadás a darab lényeges kellékéhez tartozott; azért a költőknek jártásoknak kelle lenniök a szinpad berendezésében és leleményeseknek a szinpadi diszletek alkalmazásában. Már Aeschylos sokat tett e tekintetben, az ő fellengző képzelete kifogyhatatlan volt a szinpadi látványosságok létre hozásában: szárnyas griffek, repülő alakok, megjelenő szellemek, dörögés és villámlás, pompás királyi diadalmenetek gyönyörködtették a nézőknek szemeit és értelmét egyaránt. Azonban Jon²⁾ Aeschylosnak a *σκιηόποια*-ban kifejtett művészetét *πικρός*-nak mondja: valóban elképzelhető, mily borzasztó hatást idézhetett elő, midőn az Eumenidák (v. is *Ἐρινός*) eleven kígyó-hajjal jelennek meg a szinpadon. E vad nagyszerűséget Sophokles egész jelleme- és műveinek megfelelőleg szelidítette; ugyanis az ő drámáiban a személyek inkább husból és vérből való alakok; nála a «vérboszuló Furiák» «ökörszarvú Jó» és a «vad Kassandra» nem töltik el rémképekkel a nézőket.

Különösen a szinpad hátulsó- és oldalrészeinek diszítése volt az ő számára fentartva: gyönyörű vidékek, elragadó tájak, büszke királyi paloták és művészi festmények ékesítik a szinpadot; és erre Sophokles kora két legkitünőbb festőjének — Polygnotos-s Agatarchosnak — ecsetét vette igénybe.³⁾

Satyros szerint ő alkalmazta először a görbe botot (*καμπόλη βακτηρία*); Istros azonkívül azt is állítja a névtelen életíró idézetében, hogy a színészek által viselt fehér kothornos is Sophokles találmánya.⁴⁾

A drámairók rendszeren maguk is felléptek darabjaiknak — legalább első — előadásán; e szokást azonban ő gyenge hangja miatt nem követhette: *καταλύσας τὴν ὑπόκρισιν τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν ἰδίαν ἰσχυροφωνίαν παλαι γὰρ καὶ ὁ ποιητὴς ὑπεκρίνετο* — mondja a

¹⁾ V. ö. Dr. Télyf I. id. m. 99. és köv. lapjait, és az ott idézett eredeti forrásokat.

²⁾ Plutarchosnál Mor. pag. 79. B.

³⁾ V. ö. Dr. Otto Ribbeck i. m. 11. s köv. l. — Euripides azonban már nem törődött sokat a szinpad díszítményeivel, és személyei is «rongy-mezben jelennek meg ott».

⁴⁾ E kérdésre vonatkozólag v. ö. dr. Télyf Iv. id. m. 12. lap.

névtelen életíró. Még is két ízben fellépett: Θάμυρις című darabjában az általa oly ügyesen kezelt czitherán játszott nagy tetszéssel a hasonló nevű — Thamyris — dalnok szerepében, a ki a muzsákat vakmerően versenyre hívja fel, de legyőzve, büntetésül szeme világát elveszti.¹⁾ A Πλόντριαι (vagy Ναησιικάα) című satyrjátékban pedig a «fehércsász és sugártermetű» Nausikaának szerepét adta s a mosás bevégezése után vigan mulatozó leányok közt ez alkalommal mint ügyes labdajátékos tűnt ki.²⁾

Épen ezen öt a fellépésben gátló körülmény miatt volt különösen neki szüksége jeles színészekre,³⁾ akikre mindenkor számíthatott darabjai előadásánál; s ezért állítólag egy színésztársaságot is alapított.⁴⁾ Mert habár a színészek nagyobb részt államfizetést huztak, még is voltak némelyek, a kik különösen egy költő körül csoportosultak és csak annak darabjaiban léptek fel, mint Kleandros és Mynniskos Aeschylóséiben. Sophoklesnek is volt néhány különösen kedvelt színésze: Klidemides, a kiről Kallistratos azt mondja, hogy valóságos fia volt Sophoklesnek⁵⁾; Tlepolemos⁶⁾ és Kallippides; végre Polos, erről Gelliusnál⁷⁾ a következőket olvasuk: «Is Polus unice amatum filium morte amisit. Eum luctum cum satis visus est eluxisse, rediit ad quæstum artis. In eo tempore Athenis Electram Sophoclis acturus gestare urnam quasi cum Orestis ossibus debebat. Ita compositum fabulae argumentum est,

¹⁾ A névtelen életíró így szól: Φασί δ' ὅτι καὶ κισάρην ἀναλαβὼν ἐν μόνῳ τῷ Θάμυριδι ποτε ἐκισάρισεν, ἔθεν καὶ ἐν τῇ ποιικίῃ στοᾶ (Polygnotos festő által) μετὰ κισάρας γεγράφαι. V. ö. Athen. I. 20, Pausanias X. 30.; Plinius Hist. Nat. VII. 57. Az idézett szavakból egyébiránt az tűnik ki, hogy nem játszotta végig Thamyris egész szerepét, hanem csak czitherázott, a mi a darabban többször fordult elő. V. ö. Lessing id. m. 102. l.

²⁾ Athen id. h. ἄκρω; δὲ ἐσφαίρισεν, ὅτε τὴν Ναυσικαίαν κατήχεν.

³⁾ Ilyen pedig nem sok volt, mert a színészeknek a drámai művészetben való jártasságon kívül még rendkívüli természeti tehetséggel kellett birniok; hogy a szenvedélyek hullámozását kifejezhessék, erős és ügyes test, valamint kellemesen csengő hang kívántatott.

⁴⁾ Dr. O. Ribbeck id. m. 5. l.; Schöll id. m. 86. l.; Schulz De vita Soph. 115. l.

⁵⁾ V. ö. Aristoph. Békák 791. v. és Apolloniusnak a Békák 803-hoz írt scholionját.

⁶⁾ Aristoph. Felhők 1269-ik vershez a scholiasta: ἄλλοι δὲ τραγικὸν ὑποκριτὴν εἶναι τὸν Τηλεπόλεμον συνέχως ὑποκρινόμενον Σοφοκλεῖ.

⁷⁾ Noct. Attic. L. VII. 3.; V. ö. Gyrard. Dial. VI. p. m. 692.

ut veluti fratris reliquias ferens Electra compleret, commisereaturque interitum eius, qui per vim exstinctus existimatur. Igitur Polus lugubri habitu Electræ indutus ossa atque urnam a sepulcro tulit filii et quasi Orestî amplexus oplevit omnia non simulacris neque imitamentis, sed luctu atque lamentis veris et spirantibus. Itaque cum agi fabula videretur, dolor actus est.* S így elképzeltető, hogy az érzelmek mily megrendítő közvetlenségével mondhatta ő a szívrazó panaszt, mely Dr. Tély fordításában így hangzik:

«Oh a legkedvesebb halandó fönmaradt
Emléke! Vérem hamva! Mily reménytelen
Fogadlak; máskép mint midőn elküldtelek!
Most semmi vagy, s ezt tartom a kezemben én!»¹⁾

Ezen körben élt és munkálkodott Sophokles a költészet terén, a melynek majdnem egész idejét szentelte és művei oly nagy dicsőséget szereztek neki, hogy rövid idő mulva nemcsak Görögthonban, hanem a külföldön is ismeretessé lőn. A minek következtében több uralkodó — névszerint Archelaos makedoniai király és a siciliai tyrannosok vetélkedve törekedtek a legfényesebb ajánlatokkal őt is, mint nagy hírv kortársait — Aeschylost és Euripidest — udvarukba csábitani; azonban Sophokles mindenkor visszautasítá azokat, híven kimondott elvéhez:

Ὅστις γὰρ ὡς τύραννον ἐμπορεύεται
Κείνου ἐστὶ δούλος, καὶ ἐλευθερὸς μὴ ἐστί.²⁾

Hazájához oly rendületlenül ragaszkodott, hogy azt soha máskép, mint annak szolgálatában el nem hagyta és egész költői tevékenysége hazája nagyságának és dicsőségének emelésére irányult. És ezt becsülték is benne honfitársai, mert senki sem élvezte dicsőségét oly háborítlanul, és senki sem nyert annyi pályadíjt, mint ő; koszorúinak száma Suidas szerint 24, Diodoros szerint pedig 18 vala, a névtelen életíró pedig így szól róla: Huszszor nyerte el az első díjat, igen gyakran a másodikat (δευτερεσία), a harmadikat (τρίτα) soha; — mert a mely darab már harmadiknak volt itélve, azt elbukottnak tekintették.

Sőt az athéniek annyira tisztelték benne a nagy költőt, hogy

¹⁾ Electra 1126—1130. v.

²⁾ Nauck. Sophoclis incertarum fabularum fragmenta p. 253. n. 788.

midőn az első jutalommal megkoszorozott Antigone című tragédiáját előadatta, őt hadvezérnek — στρατηγός — választották a samosi hadjáratban, a melyet a névtelen életíró Anæa elleni háborúnak nevez (ἐν τῷ πρὸς Ἀναίαν πολέμῳ). Ez elnevezés onnan származhatik, hogy a samosi aristokraták az athéniektől elűzve, Anæából perzsa segítséggel tértek vissza¹⁾, és Melissos, a samosiai vezére, meg is verte ekkor az athéni seregét, a melynek fővezére, Perikles, ez idő alatt Athénben volt. Azonban alig tért vissza Perikles az ujonnan választott strategosokkal, a samosiaiak fölött határozott győzelmet aratott s magát Samost is 9 hónapig megszállva tartá. Ebben a második samosi háboruban vezérkedett Sophokles Perikles oldalán; a háboru pedig a 85-ik Olympias 1-ső évére esik, a midőn Morychides²⁾ volt az archon; s a mint Seidler³⁾ állítja, az Antigonet is ugyanazon évben adták elő. Seidler Boeckh és Musgravius ellenében így okoskodik: •Immo magis consentaneum est Sophoclem, quum recenti adhuc floreret laude, isto honore ornatum esse, quam anno post, quum, ut fit, populi studium deferbuisset. • Igy tehát nem is azért választották meg hadvezérnek, mintha az Antigonében kifejezett némely eszmékből következtetve, tán nagy vezéri tehetséget sejtettek volna benne, hanem az elismerésnek ezen adójával akarták a kedvelt költőt megtisztelni; mi részben azt is szem előtt kell tartani, hogy a strategosok nemcsak a hadi, hanem egyéb közigazgatási ügyekre és más államokkal való tárgyalásokra is felhasználtattak. Sophokles inkább mint ügyes, finom diplomata tett szolgálatokat a háboruban hazájának, különösen pedig a szövetséges chiosiak- s lemnsosiakkal folytatott legjobb eredményü alkudozásokat.

Midőn ily czélból Chiosban tartózkodék, megismerkedett szellemes ifju barátjával, Ionnal, a ki költőnk szeretetre méltó nyájasságát és vidám humorát érdekes anekdotákban ecsetelte. Igy az Athenæosnál⁴⁾ található közlemény igen szépen tünteti fel, mily

¹⁾ Scholiasta Aristid. p. 225. C. v. ö. Müller-Donaldson Görög irod. tört. I. k. 390. l.

²⁾ Aristophanes scholiastája a Darázsok 283-ik sorához csatolt jegyzetében valószínűleg íráshibából Δορυϊδης-t mond.

³⁾ Dissertat. A Seidler de tempore, quo acta est haec fab. p. XXIII. Erfurdí kiad. I. k.

⁴⁾ XIII. pag. 603 E—604 D. v. ö. Plutarchos Perikl. életr. 8.; Cic. De off. I. 40. Val. Max. 4, 3 ext. 1.

kedves volt Sophokles a mulatságban és jóbaráti körben. Midőn egy alkalommal lakománál ültek, egy csinos fiu borral telt serleggel kinálá őt s a bor felszínén uszó kis forgácsot nem tudta hamar eltávolítani, így szólt hozzá: fujj rá erőbben; és a fiu közelebb hozá fejét a serleghez, mire a költő hirtelen átkarolván őt, megcsókolta. A jelenlevők mosolyogtak az ügyesen kivitt cselen, ő pedig így szólt: a hadászatban gyakorlom magamat, mert hát Perikles azt mondja rólam, hogy értek ugyan a költészethez, de a hadvezérkedéshez nem. Ion kedélyes elbeszélését így fejezi be: *τοιαῦτα πολλὰ δεξιῶς ἐλεγέ τε καὶ ἔπρησσε, ὅτε πίνοι ἢ παίζει. τὰ μέντοι πολιτικὰ οὔτε σοφὸς οὔτε βραχέριος ἦν, ἀλλ' ὡς ἂν τις εἰς τῶν χρηστῶν Ἀθηναίων.*

Plutarchos idézett helyén pedig azt mondja neki Perikles: *οὐ μόνον τὰς χεῖρας, ὡ Σοφοκλεῖς, δεῖ καθαρὰς ἔχειν τὸν στρατηγὸν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὄψεις.* Habár ezen és hasonló mondásokkal mintegy megpirította őt Perikles, köztük baráti jó viszony volt mindvégig, és Sophokles még öreg napjaiban is kedélyesen mesélget fiainak, miként hallgatta az «olymposi Perikles» dörgését. Barátságukat épen nem zavarták politikai nézeteltérések; mert Sophoklestől ilyen tendenciák távol állanak; ő tisztán a költészetnek él s ha művészetébe belevegyül is egy-két ártatlan szó, a melyek kora viszonyainak bélyegét hordják magukon, ő e tekintetben is lényegesen különbözik Aeschylóstól és Euripidestől, a kik tragœdiáikban sokszor politikai czélokért küzdöttek. Méltán mondja tehát dr. Télyf: «Politikai nézeteiben valódi költőhöz méltólag egy párthoz sem szegődött, hanem az uralkodó pártokon kívül, vagy fölül állt. Ő nem alacsonyítja le a költészetet a politika szolgálójául s még kevésbé az uralkodó hatalom hízelgőjéül. Sőt nem rettegett korának zabolátlan demokrátiáját a törvény iránti engedelmességre inteni.»¹⁾

Ugyanezen hadjárat alkalmával ismerkedett meg a történelem atyjával, Herodotos-szal, a ki ez időtájtban Samosban tartózkodék és közöttük szoros barátság szövődött.²⁾ Sophokles barátjával

¹⁾ Családi Lapok 1856. I. félv. 558-ik lap. V. ö. Schöll Adolf id. m. 97. és köv. lapj., a hol megczáfolja azon nézetet, mintha e szavak: *πάλαι γὰρ οὐκ ἦτις ἀνδρὸς ἐπὶ ἐνός.* (Antig. 737.) Periklesre vonatkoznának.

²⁾ Mások szerint azonban nem itt, hanem már előbb Herodotosnak Athenban való tartózkodása alatt kötöttek barátságot, mielőtt a görögök

nak tiszteletére egy ódát is írt, mint azt a Plutarchosnál ¹⁾ található töredék mutatja:

Ἦιδὸν Ἡροδότου τεύξεν Σοφοκλῆς ἐτέων ὧν
πέντ' ἐπὶ πετήκοντα.

A köztük levő barátságos viszonyt mutatják ama vonatkozások is, a melyek költőnk tragœdiáiban a történetíró műveire előfordúlnak. Így midőn költőnk az Oed. Kol. 337—341. sorokban így szól:

•Oh mily hiven követi e testvéri pár
Egyiptom népe jellemét s szokásait.
A rokka mellett ülnek ott a férfiak
Ki nem mozdulva házukból, míg nejeik
Kinn járnak és az élet gondját viselik. •

Ezen ismeretét alig meríthette máshonnan, mint barátja művéből, a hol a II. k. 35-ik fejezetben a nevezett népről ezeket olvassuk: A nők forognak a nyilvános téreken, vesznek és eladnak, a férfiak pedig otthon ülnek és szőnek. Hasonló módon utal Herodotosra (I. 32.) a Trach. nők elején és az Oedip. kir. 1528—1530. sorában kifejezett λόγος ἀρχαῖος; vagy Klytæmnestra álma (Electra 417-ik s.) Herodotosnál I. 108; ilyen még Oenom. fragm. 429. Herod. 4; 64. stb. ²⁾ Mindazáltal ezek még nem jogosíthatnak föl ama föltevésre, hogy a költő utánozta volna a történetírót.

Költőnkkel még egyszer találkozunk mint hadvezérrel; Plutarchos ³⁾ írja, hogy egy hadi tanácskozásban Nikias Sophokleat, mint a strategosok legidősbjét, szólítja föl először véleményadásra; de ez Nikias kitűnő hadi tudományára és okos belátására czélozva,

Thurium gyarmatosítását megkezdték; mert oda tudvalevőleg Herodotos is elköltözött. V. ö. Grundriss der Griech. Litter. Bernhardy² 2. II. 315. l. Müller-Donaldson Gör. irod. tört. I. 390. l. Schöll. Philol. X. 25. s. köv. l.

¹⁾ Mor. pag. 785. B.

²⁾ Valószínűleg ezen többszörös megegyezés bátoríthatta föl valamegyik interpolatort, hogy a Herodotosnál (III. 119.) elbeszélt esetet belevigye az Antigone tragoediába (905—912. s.); — némelyek szerint e betoldás Jophon nevű fiától származik, a ki atyja halála után e darabot némi változtatással újra előadatta. V. ö. Aristoteles Rhet. III. 16. p. 1417. a 32. Schneidewin Ant. erklárt 115. l. Schönborn Progr. Bresl. 1827.

³⁾ Nikias életében 15-ik fej.

szerényen így válaszol: «*Ἐγώ* vagyok ugyan a legrégibb (*παλαιότατος*), de te vagy a legöregebb (*πρεσβύτατος*)». Aristoteles¹⁾ még egy helyet említ, a hol Sophokles vezérekedett volna; azonban kétséges, hogy ott csakugyan költőnkéről van-e szó. Hasonlókép tévedésen alapszik Justinus tudósítása, a ki így szól: «*Igitur Athenienses adversus tantam tempestatem belli duos duces deligunt, Periclem, spectatæ virtutis virum, et Sophoclem, scriptorem tragœdiarum, qui diviso exercitu et Spartanorum agros vastarunt et multas Achaiæ civitates Atheniensium imperio adiecerunt*». ²⁾ Az epitomator Justinus itt nagyon összetéveszti az időt, mert Perikles hadjárata a spártaiak ellen jóval előbb történt, mint a samosi; ez esetben pedig fönnebb idézett forrásainknak kellett volna valamit említeni arról, hogy Sophokles már előbb is volt hadvezér. ³⁾

Néhány évvel később Sophokles a *Ἑλληνοταμίας*⁴⁾ tisztét viselte, vagyis egyike vala a szövetségi kincstár kezelőinek. Úgy látszik, ezen állásával van összefüggésben azon elbeszélés, melyet a *Βίος* annak bizonyítására közöl, hogy a jámbor Sophokles *θεοφιλῆς ὡς οὐκ ἄλλος* volt. Ugyanis egykor Herakles szentélyéből egy koszorút elloptak (Cicero szerint: *pateram auream*); Herakles álmában megjelent a költőnek és megmutatta neki a helyet, hol az el vala rejtve, erre Sophokles följelentette a dolgot az *areopagosnál*, s elrendeltetvén a vizsgálat, a mondott helyen csakugyan meg is találták az elorzott tárgyat; Sophokles a jutalmúl nyert talentumon egy templomot építtetett, a mely ez esetről *Ἡρακλῆς Μηνορῆς* (*Hercules Index*) nevet nyert. ⁵⁾

Hogy költőnk az isteneknek különös kegyében állott, kitűnik Apolloniusnak Domitianus császárhoz intézett védő beszédéből, hol a többi közt ezeket mondja: «*Ἐννόησας δὲ Σοφοκλέα τὸν Ἀθηναίων, ὃς λέγεται καὶ ἀνέμους θείλα: τῆς ὥρας ὑπερπεύσαντας*». ⁶⁾ Azonban a keresztény író itt korántsem tulajdonít csodákat a

¹⁾ Arist. Rhet. III. 18. p. 1419. a 26.

²⁾ III. 6, 12, 13. V. ö. Strabo XIV. p. 446. Aristophanes scholiastája a Béke 696-ik sorához.

³⁾ Lessing id. m. 136. l. V. ö. Schneidewin Allgem. Einl. 10. s köv. l.

⁴⁾ Boeckh Staatsch. 2, 456. 462. 581. Az idevonatkozó feliratokat közli Télfy Corpus Juris Attici 270—273. számok alatt; v. ö. 1293. sz. valamint u. mű Comment. pag. 458—459.

⁵⁾ Lásd még Cicero 1, 25, 54.

⁶⁾ Philostratos de vita Apollonii VIII. p. 158. 27.

pogány költőnek; hanem valószínűleg ama pæanokra utal, a melyeket Sophokles vészes ragály, vagy inség és háború idején Apollóhoz intézett. Ugyanis Eustathios ¹⁾ szerint: «'Εστὶ δὲ Παιῶν ὕμνος τις εἰς Ἀπόλλωνα, οὐ μόνον ἐπὶ παύσει λοιμοῦ, ὡς ἄρτι ἠδόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παύσει πολέμου — — πολλὰκις δὲ καὶ προσδοκωμένου τινὸς θεينوῦ ἠδόμενος».

Ily pæandalt irt ő Asklepios tiszteletére is, a melyet a nép még a késő utókorban is énekelt nyomasztó körülményei között ²⁾; s hihetleg erre vonatkozik azon kép is, a melyet ifjabb Philostratos leír; azon t. i. Sophokles és Asklepios alakja látható, velök szemben áll Melpomene, kezében méhkest tartva, a melyből méhek röptülnek elő és Sophoklesnek szájára mézet hordanak; ez azonban szeméit szerényen lesüti: «'Ἀσκληπιὸς δὲ, ὕμαι, οὗτος ἐγγὺς παῖτανα που παρεγγυῶν φράζειν καὶ κλυτόμητις οὐκ ἀπαξίῳν παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι, βλῆμμα τε αὐτοῦ πρὸς σὲ φαιδρότητι μεμιγμένον τὰς παρὰ μικρὸν ὕστερον ἐπιξενώσεις αἰνίττεται». ³⁾ Innen az általánosan elterjedt hagyomány szerint Asklepiosnak kegyeltje volt, s az őt többször meg is látogatta ⁴⁾, egészséggel és hosszú élettel ajándékozta meg; a mit egészen természetesnek találunk, ha meggondoljuk, hogy késő öregségeig is folytonosan örvendhetett szellemi és testi ereje épségének. ⁵⁾

Sőt a névtelen életíró szerint Asklepios és Alkon apja is volt: ἔσχε δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἄλκωνος ἰερωσύνην, ὅς ἦρωσ ἦν μετὰ Ἀσκληπιοῦ παρὰ Χείρωνι τραφεῖς; ⁶⁾ a mi nem épen valószínűtlen állítás, minthogy drámáinak több helye a papi dolgok alapos ismerőjére vall.

¹⁾ In L. I. Iliadis v. 473.

²⁾ Philostr. de vita Apoll. III. p. 50. 27. Lessing id. m. 144—146. és 150. l.

³⁾ Philost. imag. 13, V. ö. Schneidewin Allgem. Einleitung 10—11. l.

⁴⁾ Plutarchos Num. 4: Σοφοκλεῖ καὶ ζῶντι τὸν Ἀσκληπιὸν ἐπιξενωθῆναι λόγος ἐστὶ πολλὰ μερὶ δεῦρο διασφζών τεκμήρια.

⁵⁾ Ad summam senectutem tragoedias fecit — mondja Cicero de senect. 7, 22.

⁶⁾ Alkon, vagy mint Meineke írja, Alon, mint híres nyíllövő volt ismeretes, de egyuttal azon herosok közé tartozott, a kiket ἀλεξίκακοι név alatt tiszteltek és különösen járványos, ragályos betegségek idején fordultak hozzá segítségért. V. ö. Meineke Comm. II. pag. 683.; C. Paucker De Sophocle medici herois sacerdote Dorpat 1850.

Sophokles egész életében igen jellemes és kedélyes férfiúnak mutatta magát, a mi nem kevésbé, mint költői hírneve, polgártársai becsülését és szeretetét szerezte meg neki. Habár megtörtént az is, hogy az ellenséges indulatú archon eponymos megtagadta tőle a kart, minek következtében nem vihette darabját a versenyre; máskor pedig olyan által győzetett meg, a ki csak igen másodrangú költő volt. Így tudjuk, hogy Oedip. kir. című kitűnő tragœdiája nem nyert jutalmat, hanem Philokles, Aeschylos egyik unokája, koszorúztatott meg azon verseny alkalmával; a mi fölött való boszankodásukat alig tudják elfojtani azon régi írók, a kik erről tudósítanak bennünket s Philoklesre azt fogták rá, hogy nagybátyjától fönmaradt tragœdiával versenyzett. Egyéb ellenfelei a drámai küzdelmekben ezek voltak: Bion és Euphorion — Aeschylos fiai —, Aristeas — Pratinas fia —, Morsinos, Melanthios és Xenokles. ¹⁾

A tragœdiai triumviratus másik két tagja iránt Sophokles a következő magatartást tanúsította. Aeschylos-szal való viszonya mindvégig barátságos volt; ő nagy elődje iránt mindig tisztelettel adózott, az pedig elismerte az ifjú költő kiváló tehetségeit, és a Sophokles által úgy a tragœdia szerkezetében, mint a külső előadásban tett tökéletesítéseket és újításokat készségesen elfogadta és darabjaiban alkalmazta is. ²⁾ Egymás iránt való barátságos érzületüket igen szépen jellemzi Aristophanes a Békák-ban; míg Aeschylos és Euripides egymásnak gyöngéit kíméletlen szemrehányással illetik, addig Sophokles-szel szemben a legnagyobb előzékenységet tanúsítja Aeschylos, trónusát át akarja neki engedni, a mit azonban az nem fogad el.

« Ἐκουσε μὲν Αἰσχύλον
Ὅτε δὲ καθήλαθε κἀνέβαλε τὴν δεξίαν
Κακείνος ὑπεχώρησεν αὐτῷ θρόνου ».

Arany fordításában e hely így hangzik :

« midőn lejött
Megesókolá s ölelte Aeschylost
És ez fölállott a székről neki ». (746—748.)

¹⁾ V. ö. Westermann Pauli Real-Encycl. VI. 1. 1298. l. Aristophanes Thesmophoriar. 147—160. v., a hol Xenoklest és Philoklest nem igen szép világitásban tünteti fel különösen jellemüket illetőleg.

²⁾ V. ö. Schöll A. id. m. 56. s. köv. l.

Ugyancsak ezen vígjáték vet némi világot azon viszonyra, a mely Sophokles és Euripides között létezett: ebből látjuk, hogy vele már nem állott oly jó lábon; Aeschylosnak készségesen átengedi az elsőséget, de Euripidesnek nem; ugyanis azt mondja róla Aeakos Xanthias azon kérdésére, hogy hát Sophokles nem vesz részt a Dionysos által rendezendő alvilági tragödia-versenyen?

Másod-vivó lesz: és ha Aeschylos győz,
Veszteg marad; ha nem, megküzd, igéri,
Euripidessel a művészetért. (750—752.)

Már irányuk sem egyezhetett; az inkább eszményies Sophokles természetszerűleg idegenkedett az anyagiás fölfogású Euripidestől. A köztük levő különbséget legtalálóbban fejezi ki maga Sophokles: «*Ἔν' ἔγωγε ἀλλοτρίως ἀνθρώπων ἐπιπέσομαι, ἢ ὡς οἱ ἀνθρώποι*» (οἷός σου); Euripides pedig olyanoknak rajzolja őket, a minők (οἷός σου). Darabjaikban néha egymást kölcsönösen vagdalják; mindegyik ad a kar szájába a másik ellen irányuló gáncsot,¹⁾ a mit Sophoklesnél ugyan — tekintve békés természetét — lehet csodálni, de Euripidesnél nem igen, mert Aristophanes szerint az ő nyelvétől őrizkedni kellett.²⁾ Többször küzdöttek egymással tragödiáikkal; egy eset ismeretes, a midőn mindkettőjüket egy harmadik, Euphorion győzte le a 87-ik ol. 1-ső évében.

Clemens Alexandrinus³⁾ bebizonyítani igyekeztén, hogy a nevezetesebb görög írók egymástól is mennyit plagióáltak, fölhozza Sophoklest s Euripidest is, és róluk is azt állítja, hogy egyik a másiknak gondolatait fölhasználta. Már maga a vád is igen szelíd alakban van előadva; azonban teljesen elenyészik az, ha a bizonyítékokat tekintjük, a melyekkel Clemens Alex. állításait támogatja. Ő például a következőket idézi: «Euripides Orestesében így szól:

Ὁ φίλον ὕπνου θελήτηρον, ἐπίκουρος νόσου.

Sophokles pedig az Eriphyleben:

Ἄπειθ' ἐκείνης ὕπνου ἡτηρὸν νόσου.

¹⁾ Miként ezt a komikusok parabasisaiban látjuk. Így Polluxnál (L. IV. C. 26.) a következőket olvassuk: Καὶ Σοφοκλῆς δὲ αὐτῷ ἐκτῆς πρὸς ἐκείνου (Εὐριπίδην) ἀμύλλης ποιεῖ σπανιάκις, ὥσπερ ἐν Ἰππονοῶ.

²⁾ V. ö. Aristophanes *Εἰρήνη* u. 145—147.

³⁾ *Stromata* L. VI. Hasonlóképp ír egy bizonyos alexandriai Philostratos *περὶ τοῦ Σοφοκλέους κλοπῆς*.

Mindkettőben az a gondolat van, hogy az álom jótékony orvos a legtöbb bajban: oly általános igazságok tehát, a melyekre mindegyik magától is könnyen rájöhetett. ¹⁾

Mindazáltal Euripides irányában is szép tanújelét adta Sophokles nemesen érző lelkületének; mert midőn az meghalt, és halálának híre épen a színi játékok idején érkezett Athenbe, ő maga gyászruhában jelent meg és a színészek fejről levette a koszorút, a melylyel egyébkor ékesítve valának. ²⁾ Ámbár ezt Fritzsche ³⁾ chronologiai nehézség miatt tagadja és azt állítja, hogy Aeschylus halálának hírére tette azt Sophokles, ugyanis akkor az egész atheni nép gyászba öltözködött. ⁴⁾

Költőnkéről Aristophanes a Békák 82-ik sorában így szól:

Ἐῤκολος μὲν ἐνθάδ', εῤκολος δ' ἔκει.

Méltán csodálkozhatunk tehát a rajzon, melylyel ő a Békében ismét előnkbe állítja Sophoklest: elnevezi γέρων καὶ σαπρός-nak, φιλοκερδής-nek, a ki κέρδους ἔκατι κἄν ἐπὶ ῥιπὸς πλέοι.

Aranynál:

«Sophoklesből Simonides leve.

— — — — Bár vén és rohadt;

Egy szál gazon tengerre szállna pénzért». (665—667.)

Oka talán az volt, hogy költőnk öregségében a színészek iránt nem volt valami bőkezű, vagy mint a scholiasta megjegyzi, ő is, miként a «gabnakufár»-nak csúfolt Simonides, tragodiáit pénzért írta: ὅτι ἐπὶ μισθῷ ἔγραψε τὰ μέλη. Egyébiránt ilyesmiféle-ről vádolták némelyek őt már hadvezérségi idejéről, hogy pénzt zsarolt volna, a miért Xenophanes zsugorinak is nevezi.

Azonban Florens Christianus a Béké-hez írt jegyzeteiben így védelmezi Sophoklest: «De Sophoclis avaritia non adeo res certa, cum postulatus olim a suis fuerit male administratæ rei familiaris. Tamen ferunt ex prætura, quam cum imperio in Samo gessit, grandem eum pecuniam conflasse. Unde Xenophanes vocavit eum κούβικα. Est autem κούβικε ὁ λίαν μικρολόγος περὶ τὰ χρήματα Miror autem Aristophanis inconstantiam, qui maximum et pru-

¹⁾ V. ö. Lessing id. m. 156. l.

²⁾ Plut. Pomp. 78. V. ö. Vita Euripidis.

³⁾ Hermann Opuscula V. p. 203.

⁴⁾ V. ö. Dr. Télyf Iván Aeschylus 18. l.

dentissimum poetam et theatri scenici principem ita perstringat at vellicet, quem opere maximo laudavit in Nebulis. Sane temperare sibi debuit ab hac scabie, praesertim cum tantus olim fuerit ei honos habitus vel ab hostibus, ut cum bello Siculo multi captivi essent Athenienses, plerisque tamen parsum fuerit propter communicatas ipsis Sophocleas fabulas. Sed prisca comœdia Satyra fuit tota; et, quod diximus antea, κακῶς λέγειν Ἀττικόν ἐστι μελί. Nec amicis quidem percebant comici.*

A lelkesült védelmet egészen aláírjuk; mert meg vagyunk győződve, hogy ilyen dolgok Sophokles becsületes jelleméhez nem férhettek; azonban Florens Chr. idézett szavait minden megjegyzés nélkül nem hagyhatjuk. Először nem áll az, hogy Aristophanes a Felhők-ben valami rendkívüli módon dicsérte volna költőnket: ugyanis abban tudvalevőleg Sokratest gúnyolja Aristophanes; Sophoklesre legfőlebb a 258-ik s. vonatkozhatik, a hol az Oed. Kol.-ból idéz. Másodszor pedig nem Sophokles, hanem Euripides művei voltak azok, a melyek hazájoknak és az elfogott athénieknek ily kitűnő szolgálatokat tettek Sziciliában.

Sophoklesnek családi viszonyairól kevés bizonyosat tudunk; neje az athéni származású Nikostrate volt, a kivel négy gyermeket nemzett: Iophont, Leosthenest, Stephanost, és Meneklidest. Ezek közül Iophon mint tragikus költő atyja nyomdokait követte és szép hírnevet is szerzett magának e téren; azonban azzal gyanúsították őt, hogy atyja tragœdiáit sajátjai gyanánt adta ki, azért mondatja a vele ellenséges lábón álló Aristophanes a Békák-ban Dionysos-szal:

Ὁῦ, πρὶν, γ' ἂν Ἰοφῶντ', ἀπολαβὼν αὐτὸν μόνου,
Ἄνευ Σοφοκλέους ὅτι ποιεῖ κωδωνίστη

melyet Arany János így fordít:

Nem, míg Iophont, — hogy mit csinál magára,
Sophokles nélkül — meg nem kongatom. (78—79.)

Suidas a következő drámákat tulajdonítja Iophonnak: Ἀχιλλεύς, Τῆλεφος, Ἀκταίων, Ἰλίου Πέρσις, Δεξάμενος, Βάρχαι, Πενθεύς. Clemens Alex. ¹⁾ még említi egy Ἀλωδοί című satyrdrámáját is; azonkívül Suidas ezen szavaiból: καὶ ἄλλα τινα τοῦ πατρὸς Σοφοκλέους azt

¹⁾ L. I. p. 205. edit. Dan. Heinsii L. B. 1616.

következtethetjük, hogy atyja halála után annak több drámáját ő vitte színre.

Törvényes nejein kívül a sikyoni Theorisszal is voltak szerelmi kalandjai, attól egy Ariston nevű fia származott, a kinek fia ifjabb Sophokles ¹⁾ szintén írt tragædiákat és állítólag nagyatyja halála után az Oed. Kolonosban címűt nem sokára előadatta; ezen körülmény mutatja, hogy nincs igaza Athenæosnak, midőn azt állítja, hogy Soplokles öreg korában (γέρωον ὄν) szerette meg Theorist.²⁾ A komikusok és utánuk némely ilyesmiken kapó írók aztán Athenæos állításából kiindulva ráfogták Sophoklesre, mintha tragædiáiban kedvését Theorist istennő gyanánt dicsőítené. Athenæos beszéli, hogy ἐπὶ δυσμαίῃς τοῦ βίου ismét egy Archippe nevű hetæra iránt gyult szerelemre és vagyonát erre akarta hagyni. Azonban habár ifjúságában mint költő ő is talán kissé érzékeny volt a szépség iránt, öreg korában ilyenekkel nem tette magát nevetségessé; mint az kitünik azon nyilatkozatából, a melyet először Platon és utána több író közöl.³⁾ Ugyanis kérdezettvén valakitől, mikép érzi magát szerelem dolgában, élvezi-e még annak gyönyöreit, így válaszolt: oly örömet váltam meg tőle, mintha örült és vad gazdától szabadultam volna meg. ⁴⁾ Az említett pletykákat megczáfolja költőnknek élete, a mely tiszta és ment volt az aljasság minden szenyjétől; csak egy tekintetet kell vetnünk tragædiáira és azonnal meggyőződünk, hogy oly magasztos gondolatokat, oly nemes életelveket csak az hirdethet másoknak, a ki az erény és becsületesség ösvényéről soha egy hajszálnyira sem tért el. ⁵⁾

Sophokles végső éveit egy reá nézve igen kellemetlen eset szomorította meg. Ki ne ismerné a Cicero által oly naiv kellemmel előadott elbeszélést, mely szerint az agg költőt saját fiai bevádol-

¹⁾ Clem. Alex. Λογ. Προτρεπτ. p. m. 14. említi Σοφοκλῆς νεώτερος-t.

²⁾ Athenæos XIII. p. 592. A.

³⁾ Platon Rep. I. p. 329. B. Pseudo-Aeschynes Epist. 5. Theon Rhet. 1. p. 158. f. Plut. Mor. p. 1094. E. Clemens Alex. Paed. II. p. 227. Stobæos Flor. 6. 1. Cicero Cato maior 14, 17. Valerius Max. 4, 3 ext. 2. Ammianus Marc. 25. 4, 2.

⁴⁾ V. ö. Dr. Télfy Iván Csal. Lapok. 1856. I. 558. l.

⁵⁾ V. ö. Schöll A. id. m. 367. s köv. l. Bernhardy Grundriss der Griech. Liter.⁸ 2. II. 313. s köv. l. Collins V. Sophokles. Ford. Kont I. Olcsó könyvt. 126. sz. 11. l.

ták, hogy öregsége és az ezzel összekapcsolt elme gyöngesége miatt rosszul kezeli vagyonát; azonban a bírák fölmentő ítélete fényes elégtételt szerzett a *παρανοίας δίχη* elé hurczolt Sophoklesnek.

Ezen csinos anekdotára vonatkozólag egész irodalmat találunk a régibb és újabb kritikusoknál; az egyik mellette, a másik ellene hordja fel érveit. Schneidewin az egész dolgott elveti és apodictice kimondja, hogy ámbár ide vonatkozólag «viel unnütze Untersuchungen»-t hoztak létre, az anekdota egyedül a komikusok által költött tréfás elmésségek közé tartozik. ¹⁾

Ugy hisszük azonban, hogy míg egy részről a költő életének teljes képéhez szükséges részlet az, másrészt az annyi különféle kritikai vizsgálódáson átszűrt érdekes eset tárgyalása e helyen még is számíthat némi jogosultságra. Annyival is inkább, minthogy az ezen kérdésben conservatív irányt követők között nem egy philologiai tekintély nevével találkozunk; például csak néhányat említünk; Boeckh,²⁾ Bergk, ez utóbbi így nyilatkozik: «Sane ex biographi narratione conicias comicum aliquem poetam hoc Sophoclis iudicium in scena spectandum exhibuisse: *verum talia non solent comici poetae fingere* (quod esset inficetum parumque urbanum), sed ea, quæ acciderunt aliquando, exornant lepide et exaggerant: itaque si hæc res comœdiæ argumentum præbuit, id ipsum indicio est, *tale quid revera accidisse.*»³⁾ Elismeri, habár nem minden föntartás nélkül, a történelmi alapot Bernhardy is, a ki így szól: «..... így tehát még is megmarad az esemény historiai magva, melyet nyomós ok nélkül földadnunk nem szabad».⁴⁾

Nézzük tehát az ide vonatkozó forrásokat; s itt első helyen a *Βίος Σοφοκλέους*-t kell említenünk, a mely így adja elő: «Φέρεται δὲ καὶ παρὰ πολλοῖς ἢ πρὸς τὸν υἱὸν Ἰοφῶντα γενομένη αὐτῷ δίχη ποτέ. ἔχων γὰρ ἐκ μὲν Νικοστράτης Ἰοφῶντα, ἐκ δὲ Θεωρίδος Σικωνίας Ἀρίστωνα, τὸν ἐκ τούτου γενομένον παῖδα Σοφοκλέα τοῦνομα πλεόν ἔστεργεν. καὶ ποτε ἐν δράματι εἰσήγαγε τὸν Ἰοφῶντα αὐτῷ φθονῶντα καὶ πρὸς τοὺς

¹⁾ Schneidewin. V. Aufl. 1865. Allg. Einleitung 13. l.

²⁾ Rhein. Mus. Erste Jahrgang 1827. 50. l.

³⁾ Comm. de vita Sophoclis p. XVII.

⁴⁾ Bernh. Grundriss d. Griech. Literatur.³ 2. II. 317. l. V. ö. Welcker Griechische Tragöd. 263. s köv. lapj. és Kleine Schrift. I. 105. s köv. l.

φράτορας ἐγκαλοῦντα τῷ πατρὶ ὡς ὑπὸ γήρωσ παραφρονῶντι· οἱ δὲ τῷ Ἰοφῶντι ἐπετίμησαν. Σάτυρος δὲ φησιν αὐτὸν εἶπειν· εἰ μὲν εἰμι Σοφοκλῆς, οὐ παραφρονῶ, εἰ δὲ παραφρονῶ, οὐκ εἰμι Σοφοκλῆς, καὶ τότε τὸν Οἰδίποδα παραναγῶναι». Cicerónál pedig így találjuk De senect. 7, 22: Sophocles ad summam senectutem tragœdas fecit: quod propter studium cum rem negligere familiarem videretur, a filiis in iudicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum quasi desipientem a re familiari removerent undices: tum senex dicitur eam fabulam, quam in manibus habebat et proxime scripserat, Oedipum Coloneum, recitasse iudicibus quæsisseque, num illud carmen desipientis videretur, quo recitato sententiis iudicum est liberatus. Plutarchos Mor. p. 785. A: «Σοφοκλῆς λέγεται: μὲν ὑπὸ τῶν υἱῶν παρανοίας δίκην φεύγων ἀναγῶναι τὴν ἐν Οἰδίποδι τῷ ἐπὶ Κολωνοῦ πάροδον, ἣ ἐσπν ἀρχὴ ἐὺπίκου ξένης, θαυμαστοῦ δὲ τοῦ μέλους φανέντος ὡς περ ἐκ θεάτρον τοῦ δικαστηρίου προπεμφθῆναι μετὰ κρότου καὶ βοῆς τῶν παρόντων». Apuleius apol. 37.: «Sophocles poeta, Euripidiæ mulus et superstes (vixit enim ad extremam senectam), cum igitur accusaretur a filio suomet dementiæ, quasi iam per ætatem desiperet, protulisse dicitur Coloneum suam, peregreiam tragœdiarum, quam forte tum in eo tempore conscribebat, eam iudicibus legisse nec quicquam amplius pro defensione sua addidisse nisi ut audacter dementiæ condemnarent, si carmina sonis displicerent. ibi ego comperior omnis iudices tanto poetæ adsurrexisse, miris laudibus eum tulisse ob argumenti sollertiam et cothurnum facundiæ, nec ita multum abfuisse, quin accusatorem potius dementiæ condemnarent.» Pseudo-Lukianos Macrob. 24.: «Σοφοκλῆς ὁ τραγωδοποιὸς — ὑπὸ Ἰοφῶντος τοῦ υἱέος ἐπὶ τέλει τοῦ βίου παρανοίας κρινόμενος ἀνέγνω τοῖς δικασταῖς Οἰδίπουν τὸν ἐπὶ Κολωνοῦ, ἐπιδεικνύμενος διὰ τοῦ δράματος ὅπως τὸν νοῦν ὑγίαινει, ὡς τοὺς δικαστὰς τὸν μὲν ὑπερ θαυμάσαι καταψηφίσασθαι δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ μανίαν.»

Az előttünk álló forrásanyagból, melyet egész terjedelmében az áttekinthetés végett közöltünk, kitűnik, hogy lényeges eltérés az egyes írók közt alig észlelhető, mindegyik mutatja, hogy a közös forrástól egyikök sem független. Iophont, mint vádlót, határozottan csak Bios és Ps.-Lukianos emliti, míg a többiek általában fiait; hogy az egész úgy a phratorok előtt folyt le, azt csak a Bios maga mondja, a többiek már egész törvénykezési eljárásról szól-

nak; Cicero: «in iudicium vocatus est»; Phut.: «παρανοίας δίκη»; Apul.: «accusaretur» és «iudicibus»; Ps.-Lukian, «ἀνέγω τοῖς δικασταῖς». Érdekes továbbá a paraphrasis, melylyel Apuleius a felolvasás eredményét kiczifrázza. Azonban ezen eltéréseket igen könnyen megmagyarázhatjuk azon körülményből, melyet a Bios is említ: φέρεται δὲ καὶ παρὰ πολλοῖς: ezek talán mások elbeszélése után hallomásból közölték és jegyezték föl az esetet és bizony az utolsó részletekig nem igen vizsgálták kritikus módra azt. Mert habár Jakob ¹⁾ őket, mint «non contemnendæ auctoritatis scriptores» ajánlja, és Hermann ²⁾ is azt mondja róluk: «auctores locupletissimi»: még is e tekintetben legalább Schöll A. ³⁾ következő véleményét kell rájuk alkalmaznunk: «Arról ismertesek e szerzők, hogy elbeszéléseikben, a melyeket rendesen élénken színeznek ki és tulajdonképen csak az olvasók mulattatására hoznak föl, a kritikai pontosságra nem igen törekedtek».

De különben is a Bios esik legközelebb korra nézve mind az elbeszéléshez, mind pedig a komikusokhoz, a kiktől azt merítette. Schneidewin szerint a «Gewährsmann des Witzwortes» nem más mint Istros, minthogy a Bios az ő csattanós szavaival fejezi be elbeszélését; már pedig «a peripatetikus Satyros irodalomtörténeti és életrajzi irataiban mindenünnen összeszedte az anekdotákat a nélkül azonban, hogy a szigorú történeti hűségre figyelt volna». ⁴⁾ Ezt is megengedjük; azonban mi nem állapodhatunk meg Istrosnál; mert — a mint a Bios szavaiból kitűnik — mindkettejük előtt még más források is voltak.

Sokáig vita tárgyát képezte, hogy a Biosnak ezen a hagyományozott szövegben kétségtelenül hézagos szavai: καὶ ποτε ἐν δράματι εἰσήγαγε τὸν Ἰοφῶντα αὐτῷ φθοροῦντα καὶ πρὸς τοὺς φράτορας ἐγκαλοῦντα τῷ πατρὶ ὡς ὑπὸ γήρωσ παραφρονοῦντι, miképen igazítandók ki. Némelyek itt a mondat alanyául Σοφοκλῆς-t akarták tenni; a mi által némileg igazolva lett volna az is, hogy az Oedip. Kol. 1192-ik sorában a költő saját gyermekeire, nevezetesen pedig Iophonra tesz vonatkozást. ⁵⁾ Mások azonban, különösen Nüke

¹⁾ Sophocles Questiones p. 349.

²⁾ Ind. Lect. hib. Marb. 1836. p. VI.

³⁾ Soph. Leben u. Wirken. 345. A. 145.

⁴⁾ Schneidewin Allgem. Einl. 14. l.

⁵⁾ V. ö. Welcker, i, m. 264. l. Bernhardy, i. m. 317. l. Schöll i. m.

begyőző argumentumaira támaszkodva, azt állították, hogy itt világosan egy komikusról van szó, a ki az atya és fiu közti viszálykodást egyik komédiájában a színpadra vitte. Bake egész általánosságban csak ezt mondja: «... maiori autem iure, suspicari possumus totam illam (sc. actionem) e fabula scenica ortam esse.» ¹⁾ Nāke, valamint tőle függetlenül Schöll ²⁾ Λεόκων-nal egészítették ki; míg Meier ³⁾ Πλάτων komikust vitte bele a szövegbe. Azonban legtöbb helyesléssel találkozott Hermann, a ki így igazította ki a szöveget: «Scilicet Vitæ locus non integer est: qui est ita scribendus: καὶ ποτε . . . ἐν Δράμασι εἰσῆγαγε τὸν Ἰοφῶντα, et reliqua. Aristophanes hoc fecerat in fabula, cui nomen erat Δράματα, in qua phratorum partes fuisse ex scholiasta ad Ran. 810. constat.» ⁴⁾ Minthogy pedig Aristophanes két olyan czímű vigjátékot irt, a melyben a Δράματα előfordúl, t. i. Δράματα ἢ Κένταυρος és Δράματα ἢ Νίσιος, a kettő közül valamelyikben van szó a kérdéses esetről.

Bármelyik volt is azonban a három nevezett közül, az bizonyos, hogy egyik komikus és pedig a legnagyobb valószínűséggel Aristophanes ez esetet a színpadon valósággal előadatta. E nézetet a legtöbben elfogadták ugyan, de tovább nem kutatva egyszerűen a komédiában előforduló élczek közé sorozták az egész Iophon-processust, a mint közönségesen nevezni szokták.

Itt azonban egy fontos kérdésre kell megfelelnünk; t. i. mily fokban tekinthetjük a komédiát történelmi forrásnak? — Ha többet nem, de annyit bizonyosan állithatunk, hogy legalább is egy pár történelmi vonás mindig van a komikusok által említett tényekben is. Az ugyanis megtörténhetik, hogy — a mint Bergk idézett szavai mondják — «ea, quæ acciderunt aliquando, exornant lepide et exaggerant,» de hogy az egész dolgot a levegőből kapják, azt még sem tarthatjuk lehetségesnek. Ha szabad magunkat képletesen kifejezni, azt mondhatjuk, hogy a komikus kezei közt a tény valódisága a falba vert szeg, a melyre az ő saját alanyiségének színezetével fölékesített képet fölakasztja; ha nincs

¹⁾ Bibl. crit nov. a. 1825. I. 9.

²⁾ Id. m. 381. v. ö. Bernhardy i. h.

³⁾ Allg. Liter. Zeit. 1826. Nr. 23.

⁴⁾ Oed. Col.² praeef. XI.; v. ö. Leutsch Philologus. XXXV. p. 254.

a szeg a falban, a képet sem akaszthatja föl. Már most ha ezeket a mi esetünkre alkalmazzuk, be fogjuk látni, hogy Sophoklesnek Iophon által történt vádoltatása, felmentetése egy komikusnak, különösen egy Aristophanesnek kezein átmenve sok humorisztikus és a hallgatóság tetszésére számító elemet vehetett ugyan fel; mindazáltal nem lehet az teljesen költői agy-szülemény, a melynek egyáltalán semmi valósággal megtörtént eset sem szolgált volna alapul.

Igaz ugyan, hogy a komœdiában nem minden élcznek van meg a komoly része, a realis alapja; de nem szabad felednünk, hogy itt nem egyetlen tréfás ötlettről, vagy szójátékról, hanem egy a színpadon valósággal előadott komikus situatioról, a mely huza-mos ideig a közönség figyelmét lebilincselte, van szó. Vegyük még hozzá azt is, hogy Aristophanes kortársa volt Iophonnak, sőt némikép Sophoklesnek is, s így az athéniek előtt önmagát tette volna nevetségessé, ha olyan költött dolgot tüntet fel valónak, a melyet a még élő s szóban forgó személy könnyen megczáfolhattott. «A régi komikusok pedig, mondja Welcker ¹⁾, lehettek talán rágalmazók, torzalkodók, de együgyűek bizonyára nem voltak. Hol maradt tehát az ok, melynek alapján Sophoklest, a kinek nemes alakját csak ritkán merik érinteni a komikusok, ily ellenmondásokkal telt helyzetben hozzák a színpadra?»

Kellett bizonyára egy concret esetnek lennie, a melyre a komikus — föltevésünk szerint Aristophanes — az ő előadását alapíthatta. Aristophanes ellenséges viszonyban volt Iophonnal, azért ennek boszantására és nevetségessé tételére ezen esetet használta föl, a melyről tudomása lehetett neki, minthogy vígjátékaiból következtetve Sophokles családi viszonyaival ismerős volt. És ezt annál inkább megtette, mivel az atyára nézve, a kit tisztelt, dicsőség, a fiura pedig bizonyos foku megszegényülés származott abból.

Hogy azonban tulajdonképen miben állott a dolog, arra, mint láttuk, idézett forrásaink fölvilágosítást nem adnak: Lessing az általunk is említett Athenæos-féle pletykákra gondol — azonban alaptalanul; Hense Ottó ²⁾, a ki legujabban foglalkozott e kérdés

¹⁾ Klein. Schrift. I. 108.

²⁾ Ily czímtű művében: Studien zu Sophokles. Leipzig, 1880. a biographiai rész 289—310. lapig terjed e czímmel: Der Process des Iophon.

történelmi alapjának kutatásával, egészen önállólag a homályba burkolt esetet földeríteni magának a Biosnak szavai nyomán. ¹⁾

Ő kiindulási pontját a 297-ik lapon így jelzi: «In dem Erwähnen der Phratoren . . . treten die Wurzeln zu Tage, mit welchen der wuchernde Trieb der komischen Erfindung noch in dem Boden der Wirklichkeit haftet». Ugyanis a *δίκη παρανοίας* nem tartozott a phratorok elé, hanem az archon itélőszékéhez; de minthogy itt valósággal phratorok szerepelnek, azt kell föltennünk, hogy a Bios ezen szava *ἐγκαλοῦντα* nem bevádolást jelent itt, hanem csak annyit, hogy a legközelebbi rokonok gyülekezetében Iophon bizonyos köztük fenforgó egyenetlenség miatt atyjának szemrehányást tett. Mert azon alaposan lehet kételkedni, hogy a különben oly derék jellemű Iophon atyja ellen a nyilvános törvényszék előtt emelt volna vádat, ezt még akkor is alig lehetne fölteni, ha a mint Welcker mondja: «a leggyalázatosabb szenvedély tüzelte volna is őt». Minthogy azonban egyetlen fenmaradt forrásunk sem származik azon időből, a midőn az eset történt, könnyen megeshetett, hogy a komœdiában előforduló phratorcollegium helyébe bírókat (*δικασταί* és *iudices*) csusztattak és a pusztán családi tanács kebelében történt szemrehányás már *δίκη παρανοίας* lett; s így adták a többiek is azt tovább csekély változtatással.

Az atya és fiu közt fenforgó egyenetlenségre pedig fináncziális körülmények szolgáltatnak okot. Sophokles t. i. az életének vége felé készített Oedipus Kolonosban című drámáját színpadra akarta vinni; ez azonban sajátságos szerkezeténél fogva nagy költségekkel járó változtatást igényelt az előadásban ²⁾; a költsé-

¹⁾ V. ö. Meier. Allg. Litt.-Zeit. 1826. Nr. 23. 199. l. de gentilitate Attica.

²⁾ Eme változtatások közül különösen kettő érdemel figyelmet: először e darab, minthogy benne egyszerre négy beszélő személy szerepel, okvetlenül szükségessé tév a negyedik színész felléptetését, a melyet alig lehet az ugynevezett *παρασκήμιον* igénybe vételével pótolni, mint azt W. Teuffel teszi Rhein. Mus. N. F. IX. 137. V. ö. F. Ascherson Philol. XII. 750. Schneidewin Enil. zu Oedip. auf. Kol. 30. l. Másrészt pedig a kar nehéz szerepét kell e darabban tekintetbe vennünk, különösen pedig 117—235 terjedő soros (*χομματικός*) parodosnak szövevényes beosztása képezett itt eddig elő nem forduló nehézséget, úgy hogy a kart egészen új szerepre kellett betanítani, s ez alatt természetesen magának Sophoklesnek kellett tartani és díjazni azt. V. ö. Schneid. id. h. 10. l.

gek fedezését pedig Sophokles a siciliai vereségek után beállott mostoha körülmények miatt sem az államtól, sem pedig egyes choregosoktól nem várhatta; s így saját vagyonára lett utalva, azt kelle e darab előadására fordítani; ebben pedig fia Iophon veszélyeztetve látta nemcsak atyái, hanem anyai vagyonát is. Azért atyját a család kebeléből választott bírók — a phratorok elé — állítja s ott felelősségre vonja vagyonának könnyelmű eltékozlása miatt, vagyis inkább a darabnak illetén — neki esztelennek látszó berendezéséért.

És az atya mivel igazolja magát? Talán pompás védőbeszédet mond, nagy hangon kezdi magasztalni a költészet hatalmát, vagy az ő hazafias törekvéseit? Nem, ő semmi ilyes «humbogot» nem tesz; hanem egyszerűen föltárja előttük a dolog valódi tényállását: fölolvassa előttük a darabot, hogy ők maguk lássák és ítéljék meg; méltó-e az a rá fordítandó költségekre? Minthogy pedig minden műveltebb athéni polgár a szindarab dramaturgiai lényegével, különösen pedig a kar és a színészek szerepkörével nagyon is ismerős volt, bizonyára elégséges lehetett annak egyszerű felolvasása, hogy az egész mű benső szerkezetébe beható pillantást vehessenek s azt teljesen felfogják. Ha már most tekintetbe vesszük azt is, hogy az egész *φυλή*-nek dicsőségére vált az, ha valaki kebeléből lett győztes a drámai versenyen, megmagyarázhatjuk azt a kitörő lelkesedést, a melyről forrásaink szólnak.

Ily formán igyekszik Hense a dolgot a maga realis alapjára visszavezetni, s nem tagadható, hogy érvelése, melylyel a korviszonyokat és a dráma szerkezete által igényelt külső és belső változtatásokat fejtegeti, alapos: mindazáltal befejezésül ő is a szives olvasó ítéletére bizza a dolog eldöntését. «Möge inzwischen wenigstens in dem sogenannten Prozesse des Iophon das letzte Wort gesprochen werden, wir wagen kaum zu hoffen — gesprochen sein. Grammatici certant et adhuc — sub iudice lis est.»

Ha nem is osztozunk azon lesújtó ítéletben, a melyet Wecklein ¹⁾ Hense fölött mondott; de többre nem érezhetjük magunkat feljogosítva, mint a mit Sedlmayer a «Studien zu Sophokles»-t ismertetvén, a mű ezen részére vonatkozólag állit. «Mi sem látha-

¹ Philologischer Anzeiger VIII, 292. l.

tunk abban egyebet hypothesisnél, a mely azonban valószínűség nélkül épen nem szűkölködik. ¹⁾

A különféle mondákban, a melyek mind a három tragikus halálát igen csodás színben adják elő, Sophokles életének végéről is igen különböző tudósításokat találunk. A Bios azt mondja Istros és kysikosi Neanthes után, hogy a Choa ünnep alkalmával Kallippides nevű kedvelt színésze jött hozzá és egy szőlőfürtöt hozott neki, a melynek evése közben egy éretlen szőlőszem (ράξ ἐτι ἄμπακί-ζουσα) a már igen öreg Sophoklest megfojtotta. Azonban ennek alapját már Lessing ifjabb Simonidesnek ezen epigrammájában keresi: ²⁾

Ἐσβέσθης, γηραιῆ Σοφόκλεες, ἄνθος αἰοιδῶν
Οἰνωπὸν Βάχχου βότρυν ἐρεπτόμενος.

Simonides arra czéloz valószínűleg e szavaival, hogy Sophokles az Oedipus Kol. dolgozása közben halt el; mivel pedig a πολυώνυμος Dionyos — mint már említettük — a szőlő istene is volt, ő az istennek szentelt művet értette «Bakchos szőlőfürtje» alatt; az említett későbbi írók pedig az ő rejtvényes szavait sajátképeni értelemben vették. Satyros ³⁾ szerint pedig az Antigone fölolvassása közben érte őt a halál. A harmadik monda ⁴⁾ pedig úgy adja elő, hogy egyik darabjának a drámai versenyen nyert győzelme fölött való öröm okozta volna halálát. Mindezek azonban épen annyi hitelt érdemlő legendák csak, mint az, hogy Aeschylos fejére a légben repülő sas teknősbékát ejtett, s hogy Euripidest a makedoni ebek szakgatták szét.

Annyi bizonyos, hogy nem valamely erőszakos halállal mult ki, mint azt a komikus költő Phrynichos Μοῦσαι című darabjából következtethetjük, minthogy ez csak néhány hónappal később került színre költőnk halála után; abban pedig ezt olvassuk:

Καλῶς δ' ἐτελευτήης' οὐδὲν ὑπομείνας κακόν.

¹⁾ Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. 1881. X. H. 747. 1.

²⁾ Anth. Pal. 7, 20.; v. ö. Lessing Zerstr. Anmerk. üb. d. Epigr. 67. 1.

³⁾ Τὴν Ἀντιγόνην ἀναγινώσκοντα καὶ ἐμπροσθέντα περὶ τὰ τέλη νοήματι μακρῶ ἄγαν ἀποτεινάντα τὴν φωνὴν σὺν τῇ φωνῇ καὶ τὴν ψυχὴν ἀφείναι.

⁴⁾ Diod. Sic. XIII. 103.: Ὅτι μετὰ τὴν τοῦ δράματος ἀνάγνωσιν, ὅτε νικῶν ἐκτρώχθη, γαρὰ νικηθεὶς ἐξέλιπεν. Valerius Max. IX. 12. ext. 5.: Ancipiti sententiarum eventu diu sollicitus, aliquando tamen una sententia victor causam mortis gaudium habuit.

Tehát a hosszú, 90 éves koráig tartó életben eltöltött becsületes és eredményben dus tevékenységét az εὐθανασία áldása tetézte.

Halálának évét közönségesen a 93. olymp. 2-ik évére teszik ¹⁾ azon okból, mert már a következő év januarius havában azaz a Lenæa-ünnepen adták elő Aristophanesnek Békák című vígjátékát, a melyben már Sophoklesről, mint a Hades lakójáról tétetik említés.

Költőnk sírjához is ily ékesen szőtt monda fűződik. A Bios szerint Dekeleia felől, a merre Kolonos és a költő családi sírboltja feküdt, a spartaiak ostromolták a várost akkor, midőn Sophokles meghalt; Dionysos a sereg vezérének álmában megjelenik és fölszólítja őt, hogy engedje meg kedveltjének ünnepies eltemetetését; s midőn az nem hajt a kérésre semmit, ismételten megjelenik az isten. Eközben a menekülőkől értesülvén a városban történekről, most már hajlandó lesz a parancs teljesítésére, és követet küld Athénbe ily izenettel: «Mivel tudja, hogy nekik egy igen kedves emberük halt meg, a kit az istenek kiválóképen kegyeltek, azért fegyverszünetet ad, hogy azt ünnepiesen eltemethessék». ²⁾ A mire egyebiránt más ok is ösztönözhetette a vezért; ugyanis a spártaiak az Arginon foknál szenvedett vereség után hajlandók voltak a Kleophon által megzavart békealkudozás fonálát ismét fölvenni s azt véglegesen is megkötni; s erre most jó alkalom kínálkozott.

Igy aztán eltemették őt a lovas Kolonosban levő családi sírboltba, mely mintegy 11 stadiumnyira volt Athéntől a Dekeleia felé vivő uton. Sírja fölött némelyek szerint egy Σειρήν, mások szerint pedig egy Κηληδών χαλκή állott e fölirással — a mely állítólag Iophontól származik:

Κρόπτω τῷδε τὰφῳ Σοφοκλῆ προτεία λαβόντα
Τῇ τραγικῇ τέχνῃ, σῆμα τὸ σεμνότατον.

¹⁾ Így határozzák meg halálának idejét: Müller (Irod. tört. I. 404. l. jegyz.) Schöll. Schneidewin (Allg. Einl. 18. l.); Ritschl Opusc. philol. I pag. 427. Kolisch azonban idézett művében «a régi hiteles kutfők» állítást fogadja el, mely szerint Soph. a 93. ol. 3-ik évében halt meg.

²⁾ Evvel egészen megegyezőleg adja elő a dolgot Plinius Hist. Nat. 7. 30.; csak hogy mindketten a vezért hibásan Lysandernek nevezik, pedig az ezen időben nem itt vezérkedett, hanem a peloponnésosi hajóhad élén állt. Pausanias is elmondja az esetet, I. 21. 1., de a vezért nem nevezi meg.

Dioskoridesnek egyik, dialogus módra szerkeztett, epigrammájából következtetve, Sophokles sírján Dionysos szobra állt kezében női maszkot tartva; ugyanis az epigrammában a vándor azt kérdezi Dionysostól, hogy a költő melyik darabjára vonatkozik azon álarcz; az pedig így felel: ha ugy akarod Antigonera, vagy ha jobban tetszik, Elektrára, mert mindkettő a legmagasztosabb művészeti termék. ¹⁾

Iophon azonkívül a síremlékre véseté atyjának Oedipus Kolon. című tragédiáját; Valerius Maximus (8, 7 ext. 12.) ezeket írja: «Sophocles sub ipsum transitum ad mortem Oedipum Coloneum scripsit, qua sola fabula omnium eiusdem studii poetarum præripere gloriam potuit; idque ignotum esse posteris filius Iophon noluit sepulcro patris, quæ retulli, insculpendo». Schneidewin ²⁾ e szavakra támaszkodva, veti el az egész Iophon-processust; azt mondja ugyanis, hogy Iophon bizonyára óvakodott volna atyja mesterműveül épen ezen tragédiát, a mely neki a phratorok részéről oly szégyenítő megfeddést okozott, az emlékkőbe vésetni. Ezen okoskodásra mi dr. Télyf következő szavaival felelünk: «Hát a bűnbánatot egészen kifeledjük az emberi szívből? Nem bántotta-e meg Iophon atyja elleni vádját?» ³⁾ Sőt épen azért, mivel ezen darab okozta a köztük fenforgott egyenetlenséget, mintegy annak jóvátételére és atyja szellemének megengesztelésére, evvel akarta emlékét megdicsőíteni.

Sophoklesnek emlékét honfitársai évenkinti áldozattal ünnepték meg, mint Istros a névtelen életíró idézetében mondja: Ἐπιγραφὴ τοῦ Σοφοκλέους διὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν καὶ ψήφισμα πεποιημέναι κατ' ἔτος αὐτῷ θύειν. És mivel életében oly szoros összeköttetésben volt Asklepios-szal, Dexion (Δεξιῶς ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ δεξιῶσεως) nevet nyert a félistenek között, a kiknek sorába őt is fölvtették, miként Archilochost, Aeschylost és egyéb jeles férfiakat. ⁴⁾ Mint-

¹⁾ V. ö. Solger Vorrede p. CXI. E. v. Leutsch Philologus I. 128. s. köv. l. Schneid. Allg. Einl. 19. l.

²⁾ Allg. Einleit. 19. l.

³⁾ Családi Lapok. 1857. I. félev 48. l.

⁴⁾ V. ö. Cic. Nat. Deor. 2, 24. Nitzsch. De apotheosis apud Graecos vulgatae causis Egyetemi értesítő. Kiel, 1840. 10. és köv. l. Feldbausch: Ueber die Vergötterung der Menschen bei den Griechen und Römern bis auf die Zeit des Augustus. 224. l. (Harmadik függelék Horatius leveleihez.)

egy negyven évvel halála után a nemes államférfiú Lykurgos, a ki a méltóságos és komoly muzsának nagy kedvelője volt és szónoklatát gyakran a tragikusokból vett idézetekkel szokta ékesíteni, a következő indítványt tette: *χαλκᾶς εἰκόνας ἀναθεῖναι τῶν ποιητῶν, Αἰσχύλου Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, καὶ τὰς τραγωδίας αὐτῶν ἐν κοινῷ γραφάμενους φυλάττειν καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματεῖα παραγιγνώσκειν τοῖς ὑποκρινομένοις.* 1)

Az indítvány el is fogadtatott, és Sophokles szobra a színházban állítottatott föl²⁾; e szobor — vagy a mint Welcker hiszi, ennek másolata csak néhány évtized előtt került elő a terracinai ásatások alkalmával, és XVI. Gergely pápa azt a laterani museumban helyezte el, és jelenleg is ott van. Welcker *Alte Denkmäler* 3) című munkájában ennek nyomán szépen rajzolja költőnk arczkifejezését.

Sophokles emlékét már a régibb költők számtalan dicsőítő epigrammákban tartották fönn; ilyenek voltak: az ifjabb Simonides, a ki Dionysos-szal mondatja el a költő magasztalását a kérdező utasnak, Statyllius Flaccus, kysikosi Krykios; a thebai Simmiastól kettőt találunk följegyezve, melyek közül az egyik így hangzik:

•Kuszszál föl halkan Sophokles hantjára borostyán
S zöldellő lombod' szórjad a sirja fölé.
Rózsabokor nyiljék koszoru módjára körötte,
Dús szőlőhajtás hintse be nedvvel a sirt.
Ékes, bölcs szavakat mondott ő mézes ajakkal
A Chariszok s Muzsák ihlete támogató!•

De sem e dicséretnek, sem pedig a szobrok, a melyeket neki állítottak, hanem művei voltak a valódi «monumentum ære perennius»; mert azok előtt az idő romboló vasfoga valósággal meghátrálni kényszerült; ma is két évezred után is még mindig gyönyörrel és magasztos lelki élvezettel olvassuk azokat.

Sophokles részt vett ugyan — mint láttuk — a nyilvános élet mozgalmaiban, de azokban ő nem találta föl életének föladatát; a nyilvános élet őt, mint minden tüzes és entusiastá szellemet,

¹⁾ Plutarch X. Lykurgos, p. 841. F. V. ö. Meier de vita Lycurgi p. XXXVI.

²⁾ V. ö. Pausanias I, 21, 1. Athenæos I. p. 19. E.

³⁾ I. pag. 479. V. ö. Griechische Tragödien 1055. s. köv. 1.

elbágyasztotta; s akkor szellemi felüdülést Kolonos csendes és kedves ligeteinek árnyában keresett, ott aztán kényére követhette geniusának szabad röptét és áldozhatott a muzsák szentelt oltárán.

Azért nem is csodálhatjuk nagy költői termékenységét; ugyanis a névtelen életíró Aristophanes után 130-ra teszi darabjainak számát,¹⁾ Suidas pedig 123-ra; ezek közül azonban csak hét maradt fönnt teljesen, ezek ily időrendben következnek egymás után: Antigone ('Αντιγόνη), Elektra ('Ηλέκτρα), Trachisi nők (Τραχινίαι), Oedipus király (Οἰδίπους τορᾶννος), Aias (Αἴας), Philoktetes (Φιλοκτίτης), Oedipus Kolonosban (Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν). Már Welcker²⁾ 86 elveszett tragœdiának és 18 satyrdrámának címét sorolja föl. Nauck³⁾ pedig 108 drámáját említi költőnknek s ezekből 658 fragmentumot közöl; a 659—1009. azon töredékeket számlálja, el, a melyekről meg nem állapítható melyik tragœdiából valók, csakhogy szófűzés, stylus mind határozottan Sophoklesre vallanak, azonkívül ugyanezt bizonyítják a külső argumentumok, azaz egyes írók és a scholiasták bizonyosságai is; végre az 1010—1022. számok alatt a «fragmenta dubia et spuria» vannak megemlítve, mert amint Collins mondja: «Az alexandriai korban különösen a zsidó bölcészek sok falsifikatumot toldottak a töredékek közé, különösen olyanokat, melyek az egyistenség- és a tulvilági életre vonatkoznak, hogy így a zsidó vallás tekintélyét e nagy géniusok mondásaival emeljék». ⁴⁾

E nagy számú fragmentumok közt vannak azonban olyanok is, a melyek csak néhány, vagy egyetlen szót tartalmaznak; ⁵⁾ de a melyek részint Sophokles nyelvi sajátosságának megismerésére becses anyagot szolgáltatnak a nyelvbuvárnak, részint pedig a költő sokoldalúságát és a nagy terjedelmű mondanót mutatják,

¹⁾ Ἔχει δὲ δράματα, ὡς ἔφησιν Ἀριστοφάνης, ρλ' τούτων δὲ νεώτεροι: τζ. Ugy ezt, mint Suidas számait Bergk és Boeckh különféleképp variálták.

²⁾ Griechische Trag. 90. s köv. l.

³⁾ Tragicorum Graecorum fragmenta. Lipsiae, 1856.

⁴⁾ Collins V. Sophokles. Ford. Kont Ig. Bpest. Olcsó Könyvt. 126. sz. 19-ik l.

⁵⁾ P. o. az Ixinból csúpn az egy szó: δῖψιον maradt fönnt egy scholiasta idézetében Ap. Rhet. 4, 14.; vagy a Siyphos-ból egyedül Hesychiosnál találjuk e két szót: Χαρίτων τριζύγων; Priamos-ból pedig Pollux és Arist. scholiastája a Darázsok 289. sorához 4 szótöredéket mentettek meg számunkra.

melyet darabjaiban feldolgozott. Ha az ismeretes nevű drámákat a mythosi anyag szerint osztályozzuk, a trójai mondakörre s annak kiágazásaira 40 darab esik, a thebaira 6, míg a Trach. nők cz. az *Ὀχάλιας ἄλωσις* eposra vihető vissza. Az eposi cycluson kívül eső mondakörök közül kiváló előszeretettel foglalkozott az attikaival, ide tartoznák: Tereus, Prokris, Kreusa, Aegeus, Phædra v. Theseus; azonkívül az ős-mythosból Attikára ennek még Oreithyia és Triptolemos, valamint a salamisi herosok: Aias, Teukros és Eurysakes.

Azonban mivé válnak e mondák Sophokles kezei közt! Bármily csodálatosak és természet fölöttiek legyenek azok eredeti alakjukban, oly természetes és egyszerű lefolyást ad ő azoknak, hogy csak hinnünk és vele együtt éreznünk lehet. Ő leszállította a tragœdia muzsáját arról az emberi képzeletet is úgy szólván felülhaladó magaslatról — a melyen Aeschylus tragœdiái állanak — a tiszta emberi cselekvés körébe; ő nála a mythos nem egyedül erkölcsi és vallási ideák megtestesítésére szolgál, hanem a cselekvő személyeknek következetesen kifejtett lélektani motiválása a főszempont, mely drámáinak szerkezetében mindenütt előtérbe lép: és ehhez képest alakítja most már a meglevő mondát is, a minek következtében az ismeretes eseménynek szemlélése mindig új és új gyönyörrel tölti el a néző és hallgató közönséget.

Aristoteles azt mondja, hogy egy ioniai költő (valószínűleg Ion) így nyilatkozik Sophoklesről: *μόνον Σοφοκλέα τυγχάνειν Ὀμηρον μαθητήν*, mások tragikus Homerosnak, vagy *Ὀμηρικώτατος*-nak mondják őt.¹⁾ Miben hasonlított tehát annyira Homeroshoz?

Az epos és a dráma sok közös tulajdonsággal bírtak, a mire nagy befolyással lehetett a hármas egység szigorú követelménye; mert e miatt sokat csak elbeszélni lehetett a színpadon — s így az eposi elemnek később is jelentékeny szerepe lett a tragœdiában; ezért tárgyalja majdnem egészen párhuzamban az epos és dráma szabályait Aristoteles is. Tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy csupán csak az a körülmény indította őket az említett elne-

¹⁾ Suidas s. v. Πολέμων: ἔλεγεν οὖν Ὀμηρον μὲν Σοφοκλέα ἐπικόν. Σοφοκλέα δὲ Ὀμηρον τραγικόν. A Bios pedig: τὸ πᾶν μὲν οὖν Ὀμηρικῶς ὠνόμαζε, τούτῳ τε γὰρ μύθος φέροι κατ' ἴχνοσ τοῦ ποιητοῦ καὶ τὴν Ὀδύσσειαν δ' ἐν πολλοῖσ δράμασιν ἀπογράφεται. V. ö. Athenæos VIII. p. 277. E. Max Lechner De Sophocle poeta Ὀμηρικώτατω. Erlangen, 1859.

vezésekre, mivel Sophokles azt a magaslatot érte el a tragœdiában, a melyet Homeros az eposban; volt valami, a miben valóság-gal tanítványa s pedig leghívebb tanítványa volt Sophokles Homerosnak, a miben csakugyan κατ' ἔχρον τοῦ ποιητοῦ (sc. Ὀμήρου) járt. A homerosi ἐνάρξεις, mely szerint a személyek jellemzése nem hosszadalmas leírások, hanem maguknak a személyeknek cselekvése által történik mintegy észrevétlenül rövid, finom, de világos és érthető vonásokban: ez ékesíti Sophokles jellemeit. «Személyei oly tökéletes képrajzok — mondja dr. Tély Iván —, hogy minden vonásukból kiviláglik az őket éltető szellem, és Sophokles kezében a tragikai költészet az emberi lélek ösztönei, szenvedései, törekvései és tusáinak valóságos tükre.»¹⁾ Nem az euripidesi sophistika az, melylyel Sophokles jellemei oly ékesen szólók és meggyőzők minden kevés beszédűségük mellett is, hogy önkénytelenül annak részére állunk, a ki legutoljára szólott; hanem Homeros hősalakjait szemléljük bennök, a kik mindent belső meggyőződésük és az isteni törvények szerint cselekesznek. E hősök jelleme szilárd és hajthatatlan, semmi szenvedés, semmi veszély, vagy akadály el nem tántoríthatja őket egy hajszálnyira sem kitűzött céljuktól; hanem saját erejük tudatában ellenállhatatlanul törnek a felé; habár a küzdelemben előre láthatólag elbuknak is.

Sophokles jellemalkotásában oly mozzanatra találunk, a melyet sem Aeschylosnál, sem pedig Euripidesnél fel nem lelhetünk; ő ugyanis mély emberismerettel és finom költői tapintattal több drámájának főhőseül nőket választott, és pedig szerencsésen. Mert az erkölcsi és érzelmi világhoz a nők sokkal közelebb állanak, mint a férfiak; a belső harcok, az indulatok és szenvedélyek, melyek a felhevült állapotban rendesen a tettek irányzói, bennök sokkal inkább alakot öltenek; s azért drámai jellemek alkotására a nő igen alkalmas. Aeschylos a nőket csak figyelmére is alig méltatta; Euripides drámaiban ugyan nagyobb tért engedett nekik, de inkább csak rut oldalukról mutatta be őket: Sophokles Antigoneja, vagy Elektra pedig e nem tiszteletére késztet bennünket. A hatalmas érzet, mely Elektra egész valóját eltölti, az atya iránti tisztelet és gyermeki kegyelet, a melyet a halott iránt is hiven megőriz, a gyenge nőt a legmagasabb szenvedélyig fokozott hajt-

¹⁾ Csal. Lapok. I. félév, 558. l.

hatatlan jellemmé teszi. Mily fönséges Antigone önfeláldozása testvééréért, a kinek meggyaláztatását elviselni nem bírja, hanem inkább maga is a biztos halálba rohan. Valóban a Sophokles-i tragédiák tökéletessége: a helyes szerkezetet, a jellemeket, szorgalom és gondos simítás eredményei.

Sophokles az élet ideáljának megvalósítását tűzte ki drámájának feladatául; hősei míg egyrészt oly sajátos egyedi vonásokkal bírnak, a melyek csak is bennök találhatók, más részről pedig az emberiség általános eseményének képviselői.¹⁾

Sophokles a tragikai cselekvényt művészi kézzel készíti elő különféle peripetiák és az eseményből előre érezhető következmények által. Ha a derült időben hirtelen cikázó villám és eget rázkodtató robajjal lecsapó dörgés kedélyünket jobban megrendíti is, azonban a lassankint képződő óriási felhőtömegek rémes alakjai, a minden oldalról sötétülő látóhatár, a megsűrösödött tikkasztó lég, melyek a közelgő vihar előjelei, a lélekbe mélyebben benyomulnak és maradandóbb hatást keltenek. És ezen utóbbi hú képe Sophokles drámai alkotásainak; a jellemeket, körülményeket, cselekményeket oly művészi csomóba bonyolítja — mi közben a fenséges és megragadó jelenetek egész során át vezeti a szemlélőt — hogy a katasztrófa kikerülhetetlenné válik s épen ez által nagyszerűvé. Nézzük p. o. az Oedipus királyban mint működnek össze Oedipus gögje, a melytől elvakítva már legközelebbi rokona s az agg jós részéről is trónja elleni áskálódást lát, a szerföltti vágy hogy a születése titkát fedő homályos fátyolt föllebenthesse, a pásztor kicsikart vallomása, a korinthusi hírnök leleplezése a nagy katasztrófa előidézésére, mely a hatalmas királyt porrá zuzza és a szerencsétlenség legmélyebb örvényébe taszítja.

Továbbá mily nagyon felkelti csodálásunkat Sophokles a situációk mesteri rendezésében, a mi által a cselekmény kifejtését eszközözi, a hatalmas ellentétek egyes csoportosításában, a melyek a cselekmény hatását erősítik, — oly körülmények összehozásában, a melyek a végkifejtés iránt a nézők figyelmét folytonosan feszült és nem lankadó érdekelttségben tartják. És a hatás fokozására nem ritkán a személyeknek eredeti természetével s körül-

¹⁾ V. ö. Schöll. id. m. 74. s köv. l. Westermann Pauly Real-Encyclopaedia. VI. 1. 1305. és köv. l. Schneidewin Allg. Einl. 26. s köv. l.

ményeivel ellenkező helyzetet alkot, a melyből származik aztán a küzdelem.

Igy az agg és gyöngé Oedipus szemeitől megfosztottan, nyomasztó szükségben bolyong, hű leányától vezetve, hogy valahol pihenést és nyugalmat nyerjen. Elektrának együtt kell élnie atyja nyomorult gyilkosaival, a kiket ő a legmélyebben gyűlöl, ki van téve a gunynak és nélkülözésnek, és a szenvedélyek óriási harcát vivja keblében, midőn érezni kénytelen tehetetlen gyengeségét azok ellenében, a kiknek kezében van a hatalom még ő fölötte is. A megragadó ellentétek hathatós példáját látjuk Philoktetesben: az erős hős elhagyva mindenkitől a puszta szigeten testi fájdalmainak sulya alatt meggörnyed és jajgat, mint a gyermek; mily iszonyú érzelmek dulhatnak Philoktetes kebelében, midőn csak nyöszörögve vonszolhatja testét és sebének bűze még a véletlenül a lakatlan szigetre tévedteket is elriasztja tőle! Itt különösen «a testi szenvedések, melyeket Sophokles oly híven ecsetel, épen a nagyszerű ellentét által hatnak reánk; mert az ember panaszkodik csak e tragödiában, de a hős cselekszik». ²⁾

Miként a cselekvés a valódi élet magasztos képét állítja elénk Sophokles drámáiban; ugy a nyelvezet is a kifejezések élethű igazságával e követelménynek a legszebben megfelel. A tragödia nyelvezete mindenesetre az élet nyelvezete, a mennyiben t. i. maga a tragödia is az életnek képe: a mily viszonyban áll tehát a művészi igazság a tapasztalati igazsághoz, oly viszonyban kell állani a tragödiái élet nyelvének a köznapi élet nyelvéhez; abból kell kiindulnia, de nem szabad abba belevesznie. S így van ez Sophoklesnél: az ő kifejezése mindig életerős, belső méltósággal teljes, mérsékelt és magasztosan egyszerű. Aeschylus nemcsak dialogusaiban a phantasia legmerészebb képeit használja és hasonlataiba olvasztja azokat bele; hanem a közönséges beszédbe és egyszerű leírásba is ily képeket vegyít, ugy hogy óriási nagyszerűségét követni alig bírjuk. ¹⁾ Euripidesnek nyelvezete pedig

¹⁾ V. ö. Lessing Laokoon v. a festész és költész határaitól. Ford. Braun Zs. Budapest, 1877. 68—78. l., valamint Trach. nök. 1088—1089. s.

²⁾ Ide vonatkozik Plutarchosnak (Mor. p. 79. B.) ezen jegyzete; ὁ Σοφοκλῆς ἔλεγε, τὸν Αἰσχύλον διαπεπαιχῶς ὄγκον, εἶτα τὸ πικρὸν καὶ κατὰ τεχνὸν τῆς αὐτοῦ κατασκευῆς, τρίτον ἤδη τὸ τῆς λέξεως μεταβάλλειν εἶδος, ὅπερ ἡθικωτάτων καὶ βέλτιστων. Az itt említett gúnyolást valószínűleg csak Ion tulajdonítja So-

egészen a közönséges élet szavakban dús és terjengős beszéde; a költői kifejezések virágait érezhetőleg csak is külső díszül használja. E kettő között szerencsés középutat tart Sophokles. Az ő nyelvezete mindig választékos, rövid és gyakran épen egyszerűsége által fönséges; képei mindig a tiszta valóságból kölcsönöztek, kellő mértéket tart azokban, csak ott halmozódnak össze, hol a szenvedélyek lángolnak föl: az ő tökélye nem egyes kimagasló szépségek elragadó hatásában nyilatkozik, hanem a színekben gazdag különféleségek művészi összhangjában, a mely az ő nyelvezetét, úgy mint egész költészetét a legnagyobb mértékben átlengi. Sophokles kiválóan képviseli a görög nyelvnek amaz egyedül sajátos zengzetességét, a mely Horatiust e szavakra fakasztá: *Grais dedit ore rotundo Musa loqui.*¹⁾ Nem volt költő az ó-korban, a ki oly műgonddal, oly művészi öntudattal használta volna fel a görög nyelv dús kincstárát, mint ő, s mindent a maga helyén alkalmazva és a helyes mértéket megtartva, úgy hogy az *εὐκαρία* — melylyel a Bios őt jellemzi — a legnemesebb értelem-ben illeti meg Sophoklest.

Kiváló figyelmet érdemelnek párbeszédei, a szenvedélyek és indulatok — a tragœdiának emez alapelemei — különösen itt tűnnek fel a maguk valóságában; a természetesség a legszebben egyesül a művészi alkotással. Szép példa erre Aiasban a szenvedélyes Teukros és Menelaos hosszú perlekedése (1046—1162); ezek valódi görög éles elműséggel mintegy szóharcot vívnak egymással. Mily óvatossággal szólítja meg atyját, Kreont, a jegyesét megmenteni akaró Hæmon, hogy jobb gondolatokra bírja őt: eleinte a legnagyobb tisztelettel és higgadtan szól, de később mindig hevesebb és hevesebb lesz a szóvita, az ezelőtt oly szelid ifju ingerülten gonyolja atyját; és végre a midőn az érzelmek

phoklesnek; mert ennek szelid és kellemes bája ellentétben áll Aeschylus «grandiloquentia»-jával. V. ö. Lessing id. m. 34. s köv. I. Welcker Aesch. Trilog. 525. I. Schultz De vita Sophoclis p. 136. Bernhardy azonban azt hiszi, hogy itt Sophoklest Euripides-szel cserélte föl Plutarchos s így az egészet Aristoph. Békák 1010—1011-ik verseire kell visszavezetni. Grundr. d. Griech. Literat.³ II. 2. 425. I.

¹⁾ De arte poetica v. 323—324. V. ö. Solger Vorrede p. XXXV. ss. T. W. Schmidt De ubertate orationis Sophocleae. Pars I. II. Magdeburg, 1855. Neu-Strelitz, 1862.

a legmagasabb fokra csigáztattak, haraggal és boszúérzettel válnak szét (Antig. 630—765).

Valamint az egész drámai cselekvés, úgy különösen e párbeszédok új élénkséget nyernek a harmadik színész közbelépése által: a különféle hatások közül, a melyeket épen ő idéz elő, csak néhányat akarunk említeni. A tritagonista a két egymás ellen küzdő szereplő közé lép és fokozza a helyzet érdekességét (Elektr. 673—803); közvetíti a cselekményt, midőn a rokon érzelmű szerepbe biztatólag hat (El. 1326—1384); vagy egyenesen elhátározásra bírja a feleket (Philokt. 573—627); békitőleg lép közbe (Oedip. kir. 637), vagy ellentőrekvésével az egyetértést megzavarja. (Philokt. 974—1290). ¹⁾ A komikusok Μέλιττα-nak nevezik költőnket ²⁾ Suidas szerint: διὰ τὸ ἴδῶ, a Bios azonban más okot említ «mivel, ugymond, a méh módjára a szépségeket mindenünnen igen jól tudta összehordani és a körülményekhez képest alakjainak, általán költészetének kiszínezésére fölhasználni. Dio Chrys ³⁾, a ki Sophoklesnek ἴδοντιν θαυμαστὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν tulajdonít, egyik utánczójáról a következő verset közli:

Ὅ δ' αὖ Σοφοκλέους τοῦ μέλιτι κερχισμένου
Ὡσπερ καθίσκου περιέλειχε τὸ στόμα.

Általában Sophokles költészetének alapjellege a kellem és kedvesség; épen azért Phrynichos Arab. ⁴⁾ igen helyesen ily nevekkel különbözteti meg a három nagy tragikust egymástól: Αἰσχόλος ὁ μεγαλοφωνότατος, Σοφοκλῆς ὁ γλύκως, Εὐριπίδης ὁ πανσόφος. A γλυκύτης, melyet benne a régiek annyira magasztaltak, leginkább a kardalokban s néha az ἀπὸ σκηνῆς-féle énekekben szemlélhető. Aristophanes ⁵⁾ a béke áldásai közé sorozza, hogy már szabadon élvezheti a békés foglalkozásaihoz újra visszatérő nép Σοφοκλέους μέλη.

¹⁾ Schöll id. m. 65. l. Westermann Pauly Real-Enc. VI. 1. 1307. l. Schlegel Ueber d. dram. Dialog. Kritisch. Schr. I. 12. Götthe Gespräche mit Eckermann 3. 128. és 130,

²⁾ Schol. Oed. Col. 17.: Ὡστε μέλισσαν αὐτὸν ἐκάλεσαν οἱ κωμικοί. V. ö. Schol. Aius 1109. Schol. Aristoph. Vesp. 462. Hermesianax Athenaeosnál XIII. p. 589. C.

³⁾ 52, 17.

⁴⁾ Σοφοστιὰ Παρρασκευῆ. L. VI. p. 324,

⁵⁾ L. Béke 531. v.

Egyik scholiasta ¹⁾ ezt mondja: Σοφοκλέους ἴδιον καὶ χαρακτηριστικὸν τὸ γλαφυρὸν καὶ μελωδικόν. A lyrai részletekben nemcsak a természet bájait éneкли meg oly lágyan csengő hangokon; hanem a karnak az események és a cselekvés fölé emelkedő reflexiói valóságos bölcselmi ódákká lesznek. ²⁾

Meg kell még e helyen emlitenünk költőnknek az egykoru drámaírók — különösen Choerilos — ellen intézett *Περὶ χοροῦ* című drámaturgiai értekezését, ³⁾ a melyben azt, amit gyakorlatilag a kar és lyrai elem helyes alkalmazására nézve követett, elméletileg is kifejtette.

Sophoklest a régiek egyhangú ítélete a tragikus művészet fejedelmévé tette; Homerost *ὁ ποιητής*, Pindarost *ὁ λυρικός*, Aristophanest *ὁ κωμικός* és Sophoklest *κατ' ἐξοχὴν* a *ὁ τραγικός* névvel illetik. Cicero, a ki a görög irodalmat alaposan ismerte, Sophoklest mesternek mondja a maga nemében ⁴⁾; Ovidius ⁵⁾, Vergilius ⁶⁾ és mások a legszebb dicséretekkel halmozzák el. ⁷⁾ Drámáinak fejtegetésével és méltatásával már az ókorban sokat foglalkoztak; ugy az élet különféle viszonyaira alkalmazható jeles mondataiból, mint költői szépségeiből egész anthológiát lehetne összeállítani.

Lessing említi a számos közmondásokat, a melyekre Sophokles művei szolgáltattak okot; ⁸⁾ ilyen az «*Equus Sophocleus*» is, a melyet Philostratos és Caelius Rhodoginus különböző módon magyaráznak, legvalóbbszinű azonban, hogy e szép hasonlatban, a melyet Orestes a hú pædagogos-ról mond, birja alapját:

¹⁾ Az Oedip. Kol, az említett *εὐππος*; *ξένη* kezdetű parodoshoz írt scholionban.

²⁾ V. ö. E. Müller über die Sophokleische Naturanschauung. Liegnitz. 1842.

³⁾ Suidas s. v. Σοφοκλῆς.

⁴⁾ Orat. 1. 4. v. ö. De div. 1, 24, 54.

⁵⁾ Amor. 1. 15, 15.: Nulla Sophocleo veniet iactura cothurno.

⁶⁾ En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem

Sola Sophocle tua carmina digna cothurno. (Eclog. VIII. 9—10. v.)

⁷⁾ Épen azért igen elszigeielten áll néhány kritikuss állítása, a kik *ἰνωμαλίαν* vetnek költőnk szemére. V. ö. Longinus De subl. 33, Dionysios Vet. scriptor. censura 2, 11: ὁ μὲν (Σοφοκλῆς) ποιητικὸς ἔστιν ἐν τοῖς ὄνομασι καὶ πολλάκις ἐκ πολλοῦ τοῦ μεγέθους εἰς διάκενον κόμπον ἐκπίπτων οἷον εἰς ἰδιωτικὴν καντάπασιν ταπεινότητα κατέρχεται.

⁸⁾ Leben des Sophokles 160. s köv, 1.

Mint a nemes mén, bárha agg kor nyomja is
 Nem vesztí bátorságát a veszély között,
 Hanem fülét hegyezve vár rá, úgy te is. (El. 25—27.)

Ily hasonlatokban, képekben, a nemzeti játékoknak magasztos rajzaiban, Sophokles művei gazdagok; ezek összbnyomása alatt mondhatta dr. Télyf költönket oly szépen jellemző szavait: «Darabjai olvasásánál úgy érezzük magunkat, mintha Attikának tiszta legében lehellénk s felhőtlen ege alatt járdalnánk. Alakjából édes zene látszik ömledezni s a lélek gyönyörködik bennök mint a belvederei Apollo szemléletében». ¹⁾

Pannonhalma.

SAMU FERENCZ.

A GÖRÖG ELEGIA AZ ALEXANDRIN KORIG.

II.

Az elegiák Kr. e. körülbelől 650-ig általában harcziás színezetűek voltak, ez a szellem lengte át valamennyit. — Ez idő után azonban az ionok, miután a lydek járma alatt görnyedve, azoktól a legfelsőbb foku élvágyat elsajátították, ekkor, mondom, a szívek nem lelkesültek nagyszerű tettekért, a hanem szűkebb élet körében kerestek s találtak szórakozást, örömeket. Természetesen az elegiának, mely a jelen költészeté, alkalmazkodnia kellett a kor szelleméhez, minélfogva el kellett dobnia a fegyvert, hogy a vidámság, a kedvteli élet kifejezőjévé váljék. Ez iránynak volt képviselője *Mimnermos*. Hogy hol született *Mimnermos*, azt ma már nem lehet biztosan meghatározni. Az adatok majd *Kolophont*,²⁾ majd *Smyrnat*,³⁾ majd meg mást említnek szülővárosaként. Minden bizonynyal ion eredetű volt, s költői pályafutása a hét böles ideje körül, tehát Kr. e. 625 körül esik és így *Solonnak*, az

¹⁾ Családi Lapok 1856, I. 558. l.

²⁾ Tengeri hatalomról és lovasságról híres város. Kis-Ázsiában, Samos szigetétől északra.

³⁾ *Smyrna*, egyike a leghíresebb, legvirágzóbb városoknak Kis-Ázsiában *Lydia* nevű tartomány nyugati részén a tenger mellett. A görögök egyik törzse, az *aiolok* alapították. Mai neve: *Ismir*.